

İkinci yarım il

1-ci dərs: Lüdviq van Bethoven (1770 – 1827). Həyat və yaradıcılıq yolu.

Alman bəstəkarı və pianoçusu Lüdviq van Bethoven “Vyana klassik məktəbi”nin sonuncu nümayəndəsi olmuşdur. Onun zəngin yaradıcılıq irsi müxtəlif janrları, obrazları və personajları əhatə edir. Bethovenin instrumental əsərləri xüsusi əhəmiyyətə malikdir ki, bunlardan 9 simfoniya, 32 sonata, 16 simli kvartet, 10 skripka sonatası, 5 fortepiano konserti və 1 skripka konserti, simfonik uvertürələr, kamera miniatürləri qeyd olunmalıdır. O, həmçinin “Fidelio” operası, “Prometeyin yaradılması” baleti və bir sıra əsərlərin müəllifidir.

L.Bethoven 1770-ci ildə Bonn şəhərində müğənni İohan Bethovenin ailəsində anadan olmuşdur. Balaca Lüdviqin atası oğluna kiçik yaşlarından klavesin və violin alətlərində ifa etməyi öyrədirdi. Artıq yeddi yaşında Lüdviq ilk dəfə olaraq səhnədə çıxış edir. Bethovenin müəllimi olmuş orqan ifaçısı və bəstəkar Kristian Qotlib Nefe onu Bax, Hendel, Haydn və Motsartın musiqisi ilə tanış edir. On iki yaşında olarkən onun ilk əsəri – Dresslerin marşı mövzusunda variasiyaları nəşr olunur. Bu yaşda o, artıq saray orqan ifaçısının köməkçisi işləyir. On yeddi yaşında Bethoven Vyanaya gedir və Motsartdan bir neçə dərs alır. Motsart Bethovenin improvizəsini dinlədikdən sonra söyləyir: “O, hamını özü haqqında danışmağa vadar edəcək!”

Anasının xəstəliyi ilə əlaqədar Lüdviq evə qayıdır və onun ölümündən sonra ailənin bütün yükü onun üzərinə düşür. Bilik və savadını artırmaq arzusu ilə gənc Bethoven Bonn Universiteti fəlsəfə fakültəsinin mühazirələrində iştirak edir.

22 yaşında bəstəkar Vyanaya köçür və əvvəlcə Haydn, sonra Salyeridən dərs almağa başlayır. Vyanada keçirdiyi ilk on il ərzində Bethoven 30-dan çox uğurlu əsər yazır, eyni zamanda virtuoz pianoçu kimi də şöhrət qazanır.

26 yaşında Bethoven eşitmə qabiliyyətini itirməyə başlayır. Həkimlərin məsləhəti ilə o, kiçik Hayligenştadt şəhərində uzun müddət tək qalır. Lakin dinclik və sakitlik onun səhhətini yaxşılaşdırmır. O, artıq başa düşür ki, karlıq sağalmaz bir xəstəlikdir. Bu səbəbdən o, “Hayligenştadt vəsiyyəti” adlı məktubunda öz dərdini paylaşır və hətta intihar etmək istədiyini bildirir. Bethoven, getdikcə, cəmiyyətdə daha az görünür və səhnələrdən uzaqlaşır. Bundan sonra o, yalnız bəstəkarlıq və qismən müəllimlik fəaliyyəti ilə məşğul olur. Lakin səhhətindəki problemlərə baxmayaraq, Bethoven həyatının məhz bu dövründə zirvə əsərlərini yaratmışdır. III «Qəhrəmanlıq» simfoniyasının (1803) tamamlanması onun yaradıcılığının orta dövrünün başlanğıcına təsadüf edir. Həmin dövrdə bəstəkar əsasən dramatik və qəhrəmani xarakterli əsərlər yazır. V simfoniya və onun məşhur “tale motivi”, “Fidelio” operası, “Koriolan” və “Eqmont” uvertürələri, “Appassionata”²⁷ fortepiano sonatası, qəhrəmani, üsyankar əhval-ruhiyyəli fortepiano üçün 32 variasiya silsiləsi məhz bu dövrə aiddir.

Yaradıcılığının son dövrünə aid əsərlərdə (1815-ci ildən), Bethovenin musiqisinə məxsus təzadlı üslub nəinki saxlanılır, hətta daha da kəskinləşir. Lakin ən əsası onun əsərlərində romantik xüsusiyyətli parlaq melodiya yaranır. Məhz bu əsərlərdən sonra Avropa musiqi sənətinin inkişafında yeni bir dövr – romantizm dövrünün ilk nümunələri meydana çıxır. 1824-cü ildə bəstəkar IX simfoniyasını tamamlayır. Məhz burada ilk dəfə olaraq xor və solistlər iştirak edirlər. Simfoniyanın finalında səslənən xor mətni alman şairi Şillerin “Sevincə doğru” («К радости») odasından götürülmüşdür.

Lüdviq van Bethoven 1827-ci ildə Vyanada vəfat etmiş, onun dəfnində iyirmi mindən çox insan iştirak etmişdir.

²⁷ Appassionata – (ital. “appassionato”) ehtirashı, şövqlü deməkdir.

Mövzuya aid suallar:

1. Bethovenin yaradıcılığında hansı janr daha əhəmiyyətli sayılır?
2. Bethoven Haydn və Motsartla görüşübmü?
3. Bethoven neçə yaşında eşitmə qabiliyyətini itirməyə başlamış və kiçik Heiligenstadt şəhəri nə ilə məşhurlaşmışdır?

2-ci dərs: L.V.Bethoven. Simfonik yaradıcılığı.

3 №-li Es-dur simfoniyası. 5 №-li c-moll simfoniyası.

Bethoven dahi simfonist idi. Onun əsas fikir və bədii prinsipləri məhz simfonik musiqidə tam dolğunluğu ilə öz əksini tapmışdır. Bethoven 9 simfoniya yazmışdır. O, simfonik musiqinin ənənəvi formasına yenilik gətirərək Fridrix Şillerin “Sevincə doğru” odasının mətnini 9 №-li simfoniyasının irihəcmli finalında istifadə edir. Bu yeni təcrübə ilə musiqi tarixində ilk dəfə olaraq, Bethoven simfoniya və oratoriya janrlarının sintezinə nail olur.

Bethovenin simfonik yaradıcılığına simfoniylarla yanaşı, digər janrlar da daxildir. Bura, uvertüra (müstəqil, yəni teatr musiqisi ilə əlaqəli olmayan), “Vittoriyada döyüş” proqramlı simfonik pyes, 5 fortepiano konserti, violin və orkestr üçün iki romans aid edilir. Mahiyyət etibarilə “Prometeyin yaratdıqları” baleti də hal-hazırkı dövrdə müstəqil orkestr musiqisi kimi ifa olunduğu üçün simfonik yaradıcılığında yer tutur.

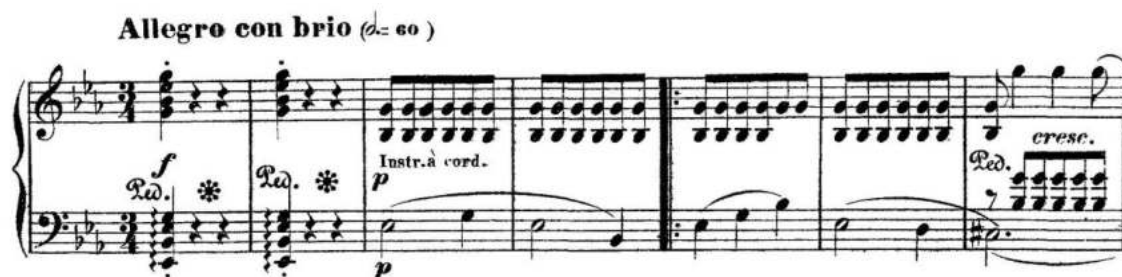
3 № li simfoniya “Eroica” (“Qəhrəmani”). Artıq səkkiz simfoniya müəllifi olan Bethoven 3 №-li simfoniyasını (op. 55, Es-dur, 1804) ən yaxşı simfoniya hesab edirdi. Simfoniya öncə Napoleona həsr olunmuşdur. Lakin Napoleonun siyasətindən məmnun qalmayan bəstəkar simfoniyanı “Qəhrəmani” adlandırır və knyaz F.Y.Lobkovitsə həsr edir.

Simfoniyanın musiqisi dövrün qəhrəmani, azadsevər xüsusiyyətlərini təəcəssüm etdirir. Əsər dörd hissədən ibarətdir: I hissə – qəhrəmani döyüş səhnəsi, II – həlak olmuş qəhrəmanların xatirəsinə həsr edilən matəm marşı; III – qəm-qüssə üzərində qalibiyyət; IV – Fransa inqilabını bayram edən xalqın təsviri.

Birinci hissə (Es-dur) bütöv orkestrin iki güclü akkordu ilə başlayan möhtəşəm sonata allegrosudur. Violalara həvalə olunmuş əsas mövzu major üçsəslisi ilə başlayır, lakin gözlənilmədən aydın səslənmə dissonans bir səslə qarşı-qarşıya gəlir. Bu maneəni dəf edərək mövzu qəhrəmani xarakterdə səslənməyə davam edir.

Birinci hissə, əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY>

Ekspozisiyada qəhrəmani əsas mövzunun ardından lirik obrazlı köməkçi mövzu səslənir. Bu mövzu iki elementdən ibarətdir. 1-ci element məlahətli (B-dur),

²⁸ Oratoriya – xor, solistlər və orkestr üçün əsərdir.

Köməkçi mövzu, 1-ci element:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 1.00)

2-ci element (B-dur) isə parlaq, ilhamverici xarakterə malikdir.

Köməkçi mövzu, 2-ci element:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 1:48)

İşlənmə bölməsində inkişaf və mübarizə daha parlaq şəkildə öz ifadəsini tapır. Bu bölmədə uzaq minor tonallığında, ciddi xoral səslənmə ilə yeni bir mövzu yaranır. Reprizdən sonra səslənən böyük koda, sanki ikinci işlənmə bölməsidir.

İkinci hissə (c-moll, üçhissəli forma) kəskin ziddiyyət təşkil edir. İlk dəfə olaraq məhz Bethoven II hissədə (c-moll) oxunaqlı, adətən major çalarlı *Andantenin* əvəzinə matəm marşı istifadə edir.

İkinci hissə, matəm marşı:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 18:00)

Major üçsəslisi üzərində qurulmuş mövzu nəfəsli alətlərin ifasında səslənir və inkişaf edərək qəhrəmani apofeoza yüksəlir.

Üçüncü hissə – skertsodur (Es-dur, mürəkkəb üçhissəli forma). Bəstəkar öncə bu hissəni menuet, adlandırmış və trio bölməsinə qədər bəstələmişdir, lakin sonra o, bu zərif saray rəqsini skertso ilə əvəz etmək qərarına gəlmişdir.

Üçüncü hissə. Skertso:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 32:57)

Təzadlı obrazlarla zəngin olan III hissə mövzu baxımından əvvəlki hissələrlə əlaqəlidir, belə ki, trioda eşidilən major üçsəslisinin çağırışlı intonasiyaları I hissənin əsas mövzusunda və II hissənin triosunda mövcuddur.

Trio:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 35:41)

Skertsonun birinci hissəsində simlilərin ifasında, orta registrdə yer almış stakkatolu mövzu və qoboyun yuxarı registrdə səsləndirdiyi coşqun, rəqsvari melodiyası arasında təzadlılıq yaranır.

Simfoniyanın irihəcmli finalı (Es-dur) qələbə sevinci ilə doludur. Bu hissə bütöv orkestrin geniş passajlı və qüvvətli akkordları ilə açılır.

Dördüncü hissə. Birinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 38:52)

Bu mövzu bas səslərdə tədricən yavaşladıqdan sonra, ağac nəfəslı alətlərin ifasında yeni mövzu – ahəngli kontrdans (qədim ingilis rəqsi) səslənir. Bu mövzu “Prometeyin yaratdıqları” («Творения Прометея») baletindəndir.

İkinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=oGA7jATeMEY> (səslənmənin vaxtı – 40:51)

Finalın əvvəlində səslənən geniş passajlar cəld kodada yenidən yer alır. Orkestrin qüvvətli *tutti* akkordları bayramı qələbə sevinci ilə bitirir.

Bethovenin 1804 – 1808-ci illərdə yazdığı **5 №-li simfoniya** – klassik musiqinin ən məşhur və görkəmli əsərlərindən biridir. İlk dəfə 1808-ci ildə Vyanada ifa olunmuşdur. Bu simfoniya Bethoven yaradıcılığının əsas ideyası – qəhrəmani mübarizə, insan və bəşəriyyət naminə xoşbəxtliyin əldə edilməsi fikri öz əksini tapmışdır. Bəstəkar dördsəsləli mövzu üçün dediyi məşhur – “Tale qapını belə döyür” sözləri ilə simfoniyanın proqramlı izahını ifadə etmiş olur. Bu mövzu insan həyatına qəfl daxil olan qəzəb simvolu kimi qəbul edilir və simfoniyanın bütün hissələrində leytmotiv kimi səslənir.

Birinci hissə (*sonata allegrosu*, c-moll) fortissimo ilə (*ff*) iki dəfə təkrarlanan tale mövzusu ilə başlayır. Əsas mövzu da tale mövzusunun intonasiyaları üzərində qurulmuşdur ki, həmin intonasiyalar burada həyəcanla dolu, üsyankar əhval-ruhiyyə əldə etmiş olur.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK4l0_3y4 (səslənmənin vaxtı – 0:38)

Həmin “tale mövzusu” çağırışa bənzər səslənişlə yumşaq, oxunaqlı köməkçi mövzunu (Es dur) yaratmış olur və sonradan simli qrupun bas səslərində hər dəfə təkrarlanır.

Köməkçi mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK4l0_3y4 (səslənmənin vaxtı – 1.22)

Əsas mövzunu əvəz edən köməkçi mövzu gur səslə kulminasiya ilə tamamlanır: bütöv orkestr vahiməli ab-hava yaradan unison ifa ilə “tale” motivini təkrar edir. İşlənmə bölməsi gərgin mübarizə hissləri ilə doludur. Burada leytmotiv üstünlüyü ələ alaraq reprizdə də öz davamına yol açmış olur. Repriza ekspozisiyadan bir qədər fərqlənir ki, bu da Bethoven yaradıcılığı üçün səciyyəvidir. Kodada mübarizə davam edir, lakin münəqişə bitmir.

İkinci hissə (*Andante con moto*, ikili variasiyalar As-dur) dalğın fikirləri ilə I hissənin dramatisminə kəskin ziddiyyətlə verilmişdir. *Andantenin* variasiyalar üzərində qurulmuş iki mövzusu əvvəlcə xarakter baxımından bir-biri ilə oxşardılar.

İkinci hissə. Birinci mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənməninin vaxtı – 7:50)

İkinci hissə. İkinci mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənməninin vaxtı – 9:00)

Lakin ikinci mövzunun ikinci cümləsində artıq qəhrəmani obrazları ifadə edən musiqi səslənir.

Bethovenin sevdiyi variasiya forması ciddi klassik prinsiplərə əsaslanır: hər iki mövzu get-gedə daha qısa uzunluqlarla təqdim olunur ki, onlar yeni melodik xətlərlə, polifonik imitasiyalarla zənginləşir, lakin hər zaman öz aydın, işıqlı xarakterini qoruyub saxlayaraq II hissənin sonuna doğru daha təntənəli və möhtəşəm olurlar.

Üçüncü hissədə (Allegro, c-moll, mürəkkəb üçhissəli forma) gərgin əhval-ruhiyyə qayıdır. Birinci mövzu dialoqdur – simlilərdə çətinliklə eşidilən gizli sualı nəfəs alətləri ilə müşayiət edən violin və violaların düşüncəli, kədərli melodiyası cavablandırır.

Üçüncü hissə. Birinci mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənməninin vaxtı – 17:00)

Artıq bizə tanış dördsəsləli “taqqıltılı” ritmli motiv bu mövzuya qarşı qoyulur. Yeni səpkidə, bütöv orkestrin ifasında verilmiş həmin mövzu daha da nüfuzlu və qətiyyətli səslənir.

İkinci mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənmənin vaxtı – 17:15)

Müxtəlif dəyişikliklərə məruz qalan mövzular bir neçə dəfə təkrarlanır. Orta hissə – Trioda qammavari, cəld fəqatə səslənir.

Trio:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənmənin vaxtı – 18:40)

Skertsonun reprizası qeyri-adiliyi ilə fərqlənir. İlk dəfə olaraq Bethoven klassik simfoniya ənənələrindən kənara çıxmış və birinci bölməni bütövlüklə təkrar etməkdən imtina etmişdir. Qısaldılmış reprizada tale mövzusu öz qorxunc xarakterini itirərək əvvəlcə klarnetlərin, daha sonra qoboyların səslənməsində əmələ gəlir, səslənmə pauzalarla kəsilir, hətta valturnaların tembri ona əvvəlki gücü qaytara bilmir. Tonal planın qeyri-sabitliyi, modulyasiyalı dönmələr tərəddüdlü axtarışlara zəmin yaradır.

Finalın (*Allegro*, sonata allegro, C-dur) parlaqlığını və gücünü göstərmək üçün bəstəkar ilk dəfə olaraq simfonik orkestrə trombon, kontrfaqot və pikkolo-fleyta alətlərini daxil edir. Burada fransız inqilabı dövrünün musiqisi – marşlar, yürüşlər, qalib xalqın kütləvi şənlikləri öz parlaq ifadəsini tapır. Həm əsas, həm köməkçi mövzular (G dur) öz sadəliyi və hərəkətliliyi sayəsində kütləvi xarakter almış olur.

Dördüncü hissə. Əsas mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənmənin vaxtı – 21:45)

Köməkçi mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=18SK410_3y4 (səslənmənin vaxtı – 23:12)

“Tale” mövzusunun müdaxilə etməsinə qədər, hətta işlənmə bölməsində onların şən xarakteri dəyişməz qalır. Lakin indi bu motivin əvvəlki zəhmli qüvvəsi yoxdur, o, piano (*p*) ilə səslənərək keçmiş mübarizəni xatırladır. Sevinc, şən xarakterli repriz xalqın qələbəsinə təsdiqləyir. Kütləvi şənlik səhnələrini genişləndirərək Bethoven finalın sonata *allegrosunu* böyük bir koda ilə yekunlaşdırır.

Mövzuya aid suallar:

1. Bethoven hansı əsərində simfonik və oratoriya janrlarını sintez etmişdir?
2. Bethovenin neçə simfoniyası var və bəstəkarın simfoniyalardan başqa hansı simfonik əsərləri var?
3. Bethovenin üçüncü və beşinci simfoniyları arasında ümumi cəhətlər hansılardır?
4. 5 № li simfoniyanın proqramlı təsviri nə olmuşdur?
5. “Tale” mövzusu 5 №-li simfoniyanın hansı hissələrində səslənir?

3-cü dərs: L.V.Bethoven. 6 №-li F-dur simfoniyası (“Pastoral”). “Eqmont” uvertürəsi.

Bethovenin yaradıcılığında 6 №-li simfoniya xüsusi yerlərdən birini tutmuşdur. Bəstəkarın 9 simfoniyası arasında tək bu simfoniya proqramlıdır. Belə ki, simfoniyanın ümumi başlığından (“Pastoral”) əlavə olaraq hər bir hissənin öz adı var. Ənənəvi simfonik silsiləsindən fərqli olaraq, bu simfoniya beş hissədən ibarətdir.

“Pastoral” simfoniyası, bəstəkarın sözlərinə görə, təbiət və kənd həyatı ilə sıx təmasdan doğan hissləri təsvir edir. Bu əsər Bethovenin ən romantik əsərlərindən sayılır.

Birinci hissə (F-dur, sonata allegrosu) bəstəkar tərəfindən “Kəndə gələrkən sevincli hisslər” adlanır. Violinlərdə səslənən sadə, dəfələrlə təkrarlanan şən əsas mövzu xalq yallı rəqs melodiylarına yaxındır. Viola və celloların müşayiəti kənd tuluq zurnasının uğultusunu xatırladır.

Birinci hissə – “Kəndə gələrkən sevincli hisslər”

Əsas mövzu:

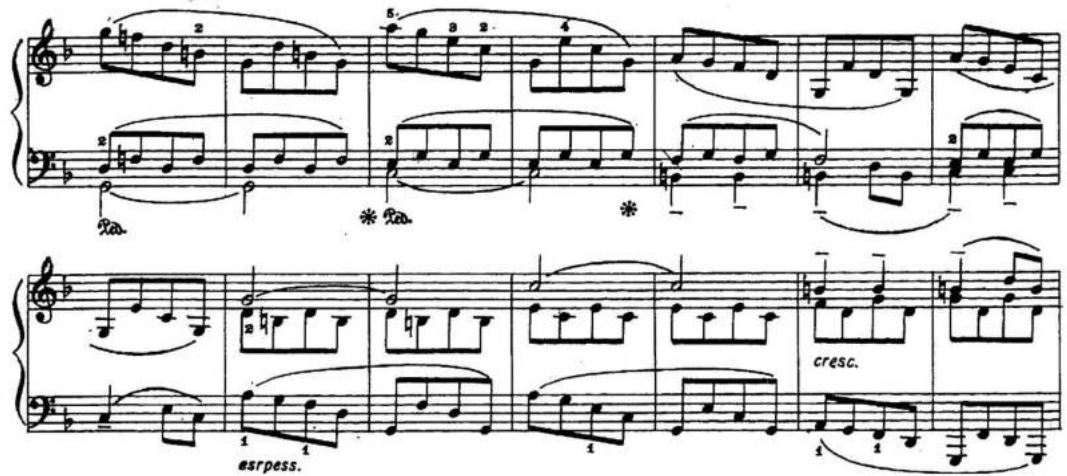
<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwtNVluQ> (səslənmənin mövzusu – 0.10)

Köməkçi mövzu əsas mövzu ilə o qədər də ziddiyyət təşkil etmir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səslənmənin vaxtı – 1:23)

İşlənmə bölməsi kəskin təzadlardan azaddır. Müxtəlif tonallıqların bir-biri ilə əvəzlənməsi, orkestr tembrlərinin dəyişdirilməsi vasitəsi ilə uzun müddətli eyni emosional vəziyyət dəyişir.

«Bulaq başında» adlı ikinci hissədə (B-dur, sonata allegrosu) də eyni sakit ab-hava hökm sürür. Violinlərin ifasında melodiya asta tempdə digər simlilərin fonunda səslənir və həmin hissənin sonuna kimi davam edir. Yalnız sonda axın dayanır və quşların səsləşməsi – bülbülün səsi (fleyta), bildirçinin səsi (qoboy), qu quşunun səsi (klarnet) eşidilir.

İkinci hissə – “Bulaq başında”:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səslənmənin vaxtı – 11:25)

Üçüncü hissə (F-dur, mürəkkəb üçhissəli forma) – “Kəndlilərin şən yığıncağı” – daha şən və qayğısız xarakterə malikdir. Bu hissədə, hələ Haydnın öz simfoniylərinə daxil etdiyi sadə kəndli rəqsləri ilə Beethovenin skertsolarına xas olan kəskin yumor uzlaşır. İlk bölmə iki mövzunun qarşı-qarşıya qoyulması üzərində qurulmuşdur.

Qırıq-qırıq, israrlı təkrarlarla birinci mövzu və lirik, oxunaqlı, həm də məzəli ikinci mövzu.

Üçüncü hissə – “Kəndlilərin şən yığıncağı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səsələnmənin vaxtı – 23:05)

Ardından qoboyun ifasında çevik və zərif ruhlu yeni bir mövzu başlayır.

Qoboyun mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səsələnmənin vaxtı – 23:55)

Cəld trio kəskin vurğulu, yüksək səslə təkrarlanan kobud xarakterli mövzudan ibarətdir.

Trio:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səsələnmənin vaxtı – 24:39)

3-cü hissə fasiləsiz dördüncü hissəyə (“Tufan. Fırtına”) keçid alır. O, özündən əvvəl gələn mövzularla kəskin ziddiyyət təşkil edir və simfoniyanın tək dramatik epizodu sayılır. Bu hissə də fasiləsiz final hissəsinə keçir.

Dördüncü hissə. “Tufan. Fırtına”:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səslənməninin vaxtı – 28:07)

Beşinci hissə – Final (F-dur, rondo-sonata) – “Çoban nəğməsi. Fırtınadan sonra sevinc və məmnuniyyət hissləri” adı daşıyır. Klarinetin sakit melodiyası valtornanın səsi ilə əvəz olunur ki, bu da sanki tuluq zurnasının səsi fonunda yaranan çoban sümsüsünün ifasını xatırladır.

Final – “Çoban nəğməsi.

Fırtınadan sonra sevinc və məmnuniyyət hissləri”:

<https://www.youtube.com/watch?v=VLhfwfNVluQ> (səslənməninin vaxtı – 31:50)

Alətlərin səsi tədricən yavaşlayır və tamamilə itir. Simfoniya qeyri-adi sonluqla bitir.

“Eqmont” uvertürası. Bethoven 10 simfonik uvertüra yazmışdır. “Koriolan”, “Leonora № 3” və “Eqmont” uvertüraları daha məşhurdur. Böyük alman şairi, dramaturq İ.V.Hötenin eyniadlı faciəsinə yazılmış Eqmont uvertürası (1810) Vyana saray teatrının sifarişi ilə bəstələnmişdir.

Faciənin süjeti XVI əsrin tarixi hadisələrini, Holland xalqının zülmkar ispanlara qarşı üsyanlarını təsvir edir. Xalqın mübarizəsi qraf Eqmontun rəhbərliyi ilə gerçəkləşirdi. Qəhrəmanın ölümünə baxmayaraq, mübarizə qələbə ilə bitir və nəhayət, xalq öz müstəqilliyinə nail olur. Faciənin mərkəzi ideyası – uvertürada təqdim edilən azadlıq uğrunda mübarizə və bu müvəffəqiyyətin əldə edilməsi zamanı yaşanan sevinc hissləri Bethovenə çox yaxın idi.

Uvertüra (f-moll) sonata allegro formasında yazılmışdır. Ağır templi giriş hissəsində (*Sostenuto ma non troppo*) əks olunan iki ziddiyyətli musiqi obrazı barışmaz düşmən qüvvələrini təcəssüm etdirir. Onlar dramatik inkişafın mənbəyi və uvertüranın tematik əsasını təşkil edir. Başlangıçda ispan hökmranlığını xarakterizə edən ciddi zülm mövzusu səslənir.

Giriş. Zülm mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=EPpJVgtHkFM> (səslənmənin vaxtı – 0:40)

Ah-nalə intonasiyaları üzərində qurulmuş ikinci mövzu isə xalqın kədər və iztirabını nümayiş etdirir.

Giriş. İkinci mövzu:

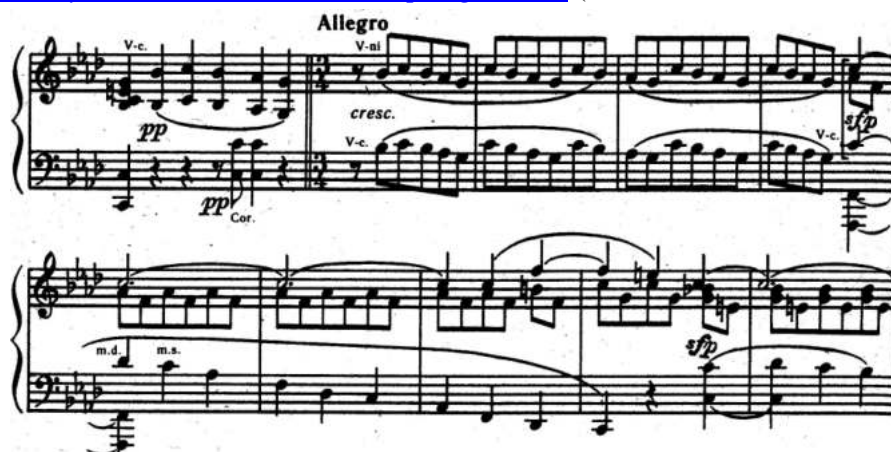
<https://www.youtube.com/watch?v=EPpJVgtHkFM> (səslənmənin vaxtı – 0:57)

Sekunda intonasiyalı ikinci mövzudan *Allegronun* ehtiraslı və cəsarətli əsas mövzusu yaranır. Bu mövzu çelloların (violonçellərin) ifasında səslənir

Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=EPpJVgtHkFM> (səslənmənin vaxtı – 1:38)

Girişin hər iki elementi köməkçi mövzuda öz əksini tapır.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=EPpJVgtHkFM> (səslənmənin vaxtı – 3:20)

Birinci mövzunun qəzəbli xarakteri daha qabarıq olur, ikinci mövzu isə aydın və enerjili xüsusiyyətilə fərqlənir. Allegroda ekspozisiya, işləmə, repriza cəld hərəkət və daim artan dinamika sayəsində bir-birinə möhkəm bağlarla birləşir. Faciəli kulminasiya (qəhrəmanın ölümü) reprizin sonuna təsadüf edir. Kulminasiyalı epizodda hər iki mövzu üç dəfə qarşılaşdırılır. «İspan» mövzusu hər səslənməsində daha da sərt və inamlı səslənir. Bu mövzu gücləndikçə ikinci mövzunun qəmli intonasiyaları öz gücünü gedərək itirir. Uzun bir sükut çökür.

Kodada (Allegro con brio) musiqinin xarakteri kəskin dəyişir. Sevinc ümidi artır. Uvertüranı tamamlayan koda möhtəşəm, əzəmətli, əsl azadlıq himninə bənzər apofeoza (ən yüksək şöhrət dərəcəsi) çevrilir.

Mövzuya aid suallar:

1. Bethovenin 6 №-li simfoniyaının orijinallığı nədədir?
2. Bethovenin neçə simfonik uvertürası var?
3. İspan hakimiyyətinin mövzusu hansı xarakterlə səciyyələnir?

4-cü dərs: L.V.Bethovenin kamera və instrumental yaradıcılığı.

1, 8, 14, 17, 21, 23 №-li fortepiano sonataları.

Bethovenin kamera instrumental musiqisinə 32 fortepiano sonatası, violin və fortepiano üçün 10 sonata, 16 simli kvartet, 7 fortepiano triosu və bir çox başqa ansambllar daxildir. Bethoven qədim süitanın kiçik pyesləri və müxtəlif rəqslərə əsaslanmış “Baqatel” adlanan yeni instrumental miniatürə janrını yaratmışdır.

Bethoven öz əsərlərində kənar registrləri cəsarətlə qarşılaşdırırdı (o zamanlar əsasən orta registrdə ifa edilirdi), pedaldan (o vaxtlar pedala nadir hallarda müraciət olunurdu) və güclü akkord səslənişlərindən istifadə edirdi. O, klavesin ifaçılarının incə üslubundan çox fərqlənən yeni fortepiano üslubu yaratmışdır ki, bu xüsusiyyətlər erkən dövrün əsərlərində – 8 №-li «Patetik» və 14 №-li «Aylı» fortepiano sonatalarında özünü aydın büruzə verir.

1 №-li sonata (f-moll) 1792-ci ildə yazılmışdır. 2, 3 №-li sonatalar kimi, bu əsər də Yozef Haydna həsr edilmişdir. Maraqlıdır ki, onların hər biri dördhissəlidir ki, bu da sonata silsiləsinə yox, klassik simfoniya silsiləsinə xasdır.

Birinci hissə (Allegro, f-moll, sonata allegro) qısaldılmış forması ilə diqqət çəkir. Dinamik, cəsur xarakterli əsas mövzu yuxarıya doğru yönəlmiş tonika, sonra isə dominant üçsəsliləri üzərində qurulmuş və səkkiz xanəli cümlədən ibarətdir.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMB5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 1:20)

Həyəcan hissi ilə dolu köməkçi mövzu (As-dur) da çox yığcamdır. Maraqlıdır ki, bu mövzu əsas mövzunun dönməsi şəklindədir (məüyyən dəyişikliklərlə).

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 2:17)

İşlənmə bölməsi hər iki mövzunun elementləri üzərində qurulub. Repriz demək olar ki, ekspozisiyadan fərqlənmir.

İkinci hissə (Adagio, F-dur, mürəkkəb üçhissəli forma). Birinci mövzu Motsart üslubuna yaxın sakit, mehriban, zərif xarakterə malikdir.

İkinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 5:50)

Orta hissənin mövzusu (d-moll) artıq Bethoven savağı – ciddi və cəsarətlidir.

Üçüncü hissə menuetdir (*Allegretto, f-moll, mürəkkəb üçhissəli forma*). Menuetin xarakteri əvvəlcə zərif verilsə də, reprizdə dəyişilərək daha iradəli, qətiyyətli olub, birinci hissənin əsas mövzusunı xatırladır.

Menuet:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 9:45)

F-dur tonallığında verilmiş etüdvəri trio sadə və mülayimdir.

Trio:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 11:23)

Dördüncü hissə (*Prestissimo*, *f*-moll, *Epizodlu sonata allegrosu*). Ekspozisiyanın ümumi əhval-ruhiyyəsi həyəcanvericidir. İstehza dolu akkordlu əsas və hərəkətli köməkçi mövzular (c-moll) bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Dördüncü hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 13:20)

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 13:45)

Oxunaqlı tamamlayıcı mövzu sadəliyi və ruh yüksəkliyi ilə heyrləndirir. İşlənmə bölməsi böyük bir epizodla (As-dur) başlayır.

Epizod:

<https://www.youtube.com/watch?v=qBOMb5uhKGM> (səslənmənin vaxtı – 15:28)

Yeni mövzu, sakit və melodikdir. Epizodun sonunda triol fiqurasiyaları ilə müşayiət edilən əsas mövzu (*pp*) səslənir. Repriz demək olar ki, ekspozisiya ilə eynidir.

8 №-li sonata («Patetik», *c-moll*). Müəllif sonatanı “Grande sonate pathetique” adlandırır ki, bu da fransız dilindən tərcümədə “Böyük pafoslu sonata” deməkdir. Sonata üç hissədən ibarətdir.

Birinci hissə (Grave – Allegro di molto e con brio, c-moll) sonata allegro (girişlə) formasında yazılmışdır. Orta registrdə punktir ritmli giriş akkordların dramatikizmi və patetikası, həmin intonasiyalar üzərində qurulan, gah kəsilən, gah da yenidən yaranan yuxarı səsin mövzusu ilə ziddiyyət təşkil edir.

Birinci hissə. Giriş:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA>

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 1:30)

Sonata *allegrosunun* cəsarətli qamnavari əsas mövzusu həyəcanlı səslənən oxunaqlı köməkçi mövzu ilə (es - Es) qarşı-qarşıya qoyularaq dialoq formasında verilir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 2:00)

İkinci hissə (Adagio cantabile, As-dur) Bethovenin yaradıcılığında ən gözəl adagiolardan biridir. Burada nəcib, geniş kantilenalı birinci mövzu üstünlük təşkil edir.

İkinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 8:30)

Orta bölmənin mövzusu isə (as-moll) bir qədər həyəcanlıdır.

İkinci hissə. Orta bölmə:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 10:38)

Final (Rondo. Allegro, c-moll) rondo – sonata formasında yazılmışdır. Zərif refrenin başlanğıc motivi birinci hissənin köməkçi mövzusu ilə səsləşir.

Final:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 12:55)

Major tonallığında verilmiş köməkçi mövzu (Es-dur) və “C” epizodu (As-dur) yalnız lad baxımından təzad təşkil edir.

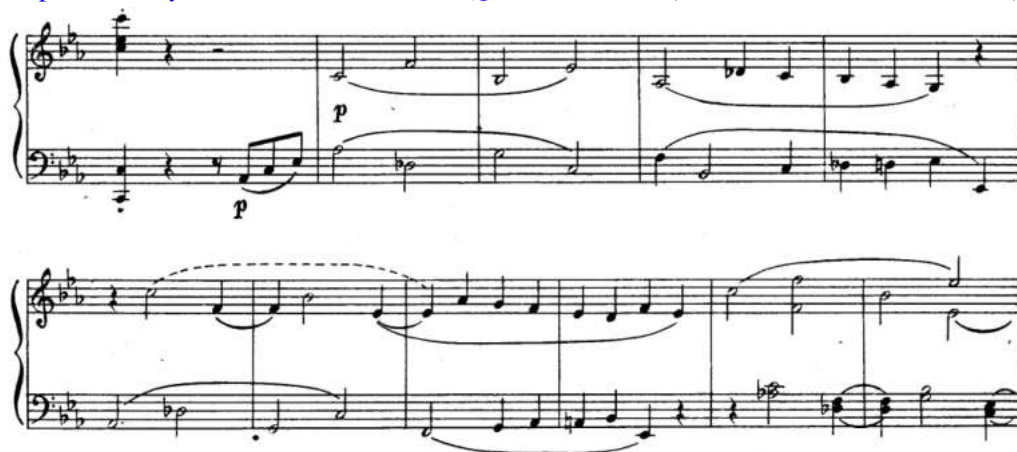
Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 13:30)

Epizod:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHI83sv1bwA> (səslənmənin vaxtı – 14:40)

14 №-li sonata («Sonata quasi una Fantasia», cis-moll). Sonata «Aylı» adı ilə tanınır. Belə ki, şair və musiqi tənqidçisi Lüdviq Relştəb bu sonatanın birinci hissəsini müəllifin ölümündən sonra məhz belə adlandırmışdır.

Bethoven əsərə italyan dilində «Sonata quasi una Fantasia» («Fantaziya ruhlu sonata») adı verib, çünki bu üçhissəli silsilədə ənənəvi «sürətli-yavaş-sürətli» hissələr ardıcılığı pozulur və ağır xarakterli birinci hissədən sürətli finala qədər tək bir inkişaf xətti ilə davam edir.

Birinci hissə (Adagio sostenuto, cis-moll) aşağı səsdə oktavalarla müşayiət edilən yuxarı səsdəki triol fiqurasıyalı elementlərlə başlayır. Bunun fonunda son dərəcə ehtiyatlı, lakin eyni zamanda ön ifadəli, faciəvi gərginliklə dolu bir melodiya meydana çıxır.

Birinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw>

İkinci hissə – (Allegretto, Des dur) üçhissəli skertsodur.

İkinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw> (səslənmənin vaxtı – 5:00)

Orta hissəsində triosu olan ikinci hissə kənar hissələrlə təzadlıq yaradır.

Trio:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw> (səslənmənin vaxtı – 5:47)

Final (Presto agitato, cis-moll) böyük kodalı sonata formasında yazılmışdır. Bu hissə sonatanın ən irihəcmli hissəsi – «ağırlıq mərkəzi»dir. Əsas mövzu arpeciolarla təqdim olunmuş çox cəld, dinamik xarakterli musiqidir.

Dördüncü hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw> (səslənmənin vaxtı – 6:53)

Olduqca ifadəli musiqiyə malik köməkçi mövzu (gis-moll) natiqin alovlu, ilhamlı nitqini xatırladır.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw> (səslənmənin vaxtı – 7:24)

Ekspozisiya tamamlayıcı mövzu ilə bitir.

Tamamlayıcı mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=kl604dp1bnw> (səslənmənin vaxtı – 7:43)

Bu hissə solo fortepiano üçün ən mürəkkəb və hətta virtuoz parçalardan biridir. Ehtimal olunur ki, Şopen məhz bu musiqidən ilhamlanaraq, Fantaziya-ekspromtunu yazmışdır.

17 №-li sonata (d moll) bəstəkarın psixoloji portretidir. Digər sonatalardan fərqli olaraq, bu əsər ithaf olunmamışdır. Əsərin yazıldığı il (1802-ci) bəstəkar xəstəliyi (karlıq) səbəbindən çox bədbin hisslərə qapılmışdır. Məhz bu ildə özünün məşhur «Heiligenstadt vəsiyyəti»ni yazır. Sonata üç hissədən ibarətdir və hər biri sonata allegro formasındadır.

Birinci hissə (Largo-Allegro, d-moll) – sonata *allegro* formasında yazılmışdır. Əsas hissə iki ziddiyyətli element – arpegiato və ariya-recitativ formalı, həyəcanlı musiqi üzərində qurulmuşdur.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY>

Bağlayıcı mövzu daha həyəcanlıdır. Burada iki parlaq motivin – aşağı və yuxarı səslərin səsleşməsi baş verir.

Bağlayıcı mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 0:40)

Əsas mövzunun ikinci lirik elementinin yeni variantı üzərində qurulmuş köməkçi mövzu (a-moll) inkişaf edərək dramatikləşir. Əsas mövzu kimi, bu mövzu da dominant funksiyası ilə başlayır.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 1.03)

Tamamlayıcı mövzu bütün əvvəlki mövzuların elementlərini özündə birləşdirir. İşlənmə bölməsi əsas mövzunun birinci motivi və bağlayıcı mövzunun üzərində qurulub. Bu bölmədə dominant predikt var. Reprizdə bütün mövzular, xüsusən də əsas mövzu dəyişilir, ona yeni elementlər əlavə olunur: bir səsle təqdim edilən iki ifadəli lirik-psixoloji rəqitativ. Burada köməkçi və tamamlayıcı mövzular artıq əsas tonallıqdadır (d-moll).

İkinci hissə (Adagio, B-dur) birinci hissədə olduğu kimi eyni romantik poeziya ruhu ilə doludur. Bu hissə işlənməsiz sonata *allegro* formasında yazılmışdır. Əsas mövzuda azad dialog üsulu istifadə edilir ki, bu da müxtəlif registrlərdə öz ifadəsini tapır.

İkinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 8:00)

Xalq musiqisinin sadə və işıqlı elementlərindən ibarət ikinci mövzu müəyyən fərq yaradır.

İkinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 9:36)

Üçüncü hissə. (Allegretto, d-moll). Sonata *allegro* formasında yazılmış əsas mövzu yumşaq, mehriban xarakterlidir və prelüd janrına çox yaxındır.

Üçüncü hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 13:50)

Köməkçi mövzu birinci hissədə olduğu kimi a moll-da təqdim edilir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=mmGEs01ntoY> (səslənmənin vaxtı – 14:23)

Burada onaltılıqların fasiləsiz gedişi ciddi şəkildə qorunub saxlanılır, lakin Bethoven bu usandırıcı səslənmədə bir çox fərqli effektlər taparaq, eyni metrik sxemi dəyişilmiş şəkildə təqdim edir.

21 №-li sonata (“Aurora” – səhər şafağı). Bu sonata ilə Bethovenin yaradıcılığının lirik xətti davam edir. Adından məlum olduğu kimi, sonatanın məzmunu yalnız oyanmaqda olan təbiət təsvirləri ilə məhdudlaşmır. Musiqi işıq saçaraq, sevinci, enerjini, həyata vurğunluğu ifadə edir.

Birinci hissə (Allegro con brio, C-dur). I hissənin əsas mövzusu həyatdan götürülmüş müxtəlif səsləri xatırladır. Aşağı registrdə israrlı akkord fakturasına forşlaqlı qammavari qısa motivlər qarışır.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=2SubEyyrnRQ> (səslənmənin vaxtı – 0:45)

Köməkçi mövzuda (E-dur) tokkatalıq mahnıvariliklə əvəz olunur, hərəkət yavaşlayır, nəfəs dərinləşir. Faktura təntənəli xoralın xüsusiyyətlərini özündə əks etdirərək, sevincdolu anları təsvir edir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=2SubEyyrnRQ> (səslənmənin vaxtı – 1:42)

İşlənmə bölməsi əsas və köməkçi mövzunun triol fiqurasıyasının motivlərini inkişaf etdirir. Reprizdən sonra təqdim edilən böyük kodada hər iki mövzu bir daha səslənir.

İkinci hissə (Adagio molto, F-dur) üçhissəli formada yazılmışdır. Bu hissə sakitlik, xoş arzu və düşüncələr aləmidir. Reçitativli intonasiyalar, boğuş səs, rəngarəng harmoniya, uzaq tonallıqların qarşı-qarşıya qoyulması sehrli gecə mənzərəsi yaratmış olur.

İkinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=2SUbEyvrnRQ> (səslənmənin vaxtı – 11:35)

Orta bölmədə aşağı registrdə daha geniş, oxunaqlı melodiya yaranır.

Üçüncü hissə (Alegretto moderato, C-dur) rondo formasında yazılmışdır. Finalın musiqisi aydın, sevincli boyalarla ifadə olunur. Refrenin əsasını sadə xalq mahnısı (aşağı Reyn çayı tərəflərdə istifadə olunan əsl xalq melodiyasına əsaslanır) təşkil edir ki, Bethoven onu heyramiz gözəlliklə ifadə etmişdir.

Üçüncü hissə. Refren:

<https://www.youtube.com/watch?v=2SUbEyvrnRQ> (səslənmənin vaxtı – 17:36)

Mövzu inkişafı onu tədricən dəyişdirir: oyanan və çiçəklənən təbiətin zərif sübh şəfəqi təsvirindən (refrenin 1-ci səslənişi) coşqun xalq şənliyi və kodada əks olunan heyratlı sevincə qədər. Refrenin mövzusu rondonun iki minor epizodu ilə növbələşir (biri paralel, digəri eyni adlı minorda).

Epizod:

<https://www.youtube.com/watch?v=2SUbEyvrnRQ> (səslənmənin vaxtı – 18:44)

23 №-li sonata (f moll) “Appassionata” adı ilə məşhurdur. “Patetik” sonatadan fərqli olaraq bu sonataya yalnız bəstəkarın ölümündən sonra ad verilmişdir. Üç hissədən ibarətdir.

Birinci hissə (Allegro assai, f-moll) 12/8 ölçüdə, sonata *allegro* formasında yazılıb. Onun musiqisi çox dinamik və ziddiyyətli, lakin, ritmik cəhətdən bir-birinə oxşar iki mövzu üzərində qurulmuşdur.

Əsas mövzu əvvəlcə sakit, təmkinli paralel oktavalarla aşağı və yuxarı istiqamətlənən üçsəslilərin hərəkəti üzərində qurulmuşdur ki, sonda dominanta səsinə dayanır.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=ziTpYrVJmig> (səslənmənin vaxtı – 0:30)

Mövzu dərhal Ges-dur tonallığında təkrarlanır. Bu qarşılaşdırmada “neapolitan akkord”unu eşitmək olur. Gələcəkdə bu akkord bütün əsərin vacib quruluş elementinə çevrilərək əsas mövzunun tərkibi olacaq. Əsas mövzunun üzərində qurulmuş bağlayıcı mövzu gərgin və ehtiraslı səslənir. Mahnıvari, səmimi, coşqun ruhlu köməkçi mövzu (As-dur) birinci mövzunun dönməsindən yaranır.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=ziTpYrVJmig> (səslənmənin vaxtı – 1:53)

Belə güman edilir ki, bu mövzu “On the Banks of Allen Water” şotland mahnısının ilk iki frazasından yaranıb. Vyanada o zamanlar ingilis, şotland və irland xalq mahnıları çox məşhur idi və Bethoven ingilis nəşirləri üçün bu mahnıların çox sayda işləmələrini yaratmışdır. İşlənmə bölməsində həm əsas, həm də köməkçi mövzular inkişaf edir. Reprizdən sonra uzunmüddətli koda səslənir və burada əsas və köməkçi mövzuların elementləri bir-birinə qarışır.

İkinci hissə (Andante con moto, Des-dur). Bu variasiya silsiləsi akkordlar üzərində qurulmuş çox sadə bir mövzuya əsaslanır (4 variasiya).

İkinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=ziTpYrVJmig> (səslənmənin vaxtı – 10:15)

Sakit və təmkinli xarakter daşıyır. Mövzunun 16 xanəsi (əsasən çərəklərlə) 4 və 2 xanəli frazalardan ibarətdir ki, onların hər biri tonika səsinə bitir. İkinci hissə finala fasiləsiz keçid alır.

Üçüncü hissə (Allegro ma non troppo – Presto). Final – onaltılıqların fasiləsiz hərəkətləri ilə ehtiraslı və parlaq xarakterli sonata allegro formasındadır.

Üçüncü hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=ziTpYrVJmig> (səslənmənin vaxtı – 16:30)

Finalın, birinci hissə ilə bir çox ümumi xüsusiyyətləri vardır, həmçinin neapolitan sekstakkordunun istifadəsi də burada yer alır. III hissənin kulminasiya məqamı yeni mövzu üzərində qurulan cəld kodadır (presto).

Mövzuya aid suallar:

1. L.V.Bethovenin neçə fortepiano sonatası və violin və fortepiano üçün sonataları var?
2. L.V.Bethoven I sonatasında hansı sonata-simfonik silsiləsindən istifadə etmişdir?
3. № 8, № 14, № 21 № 23 sonatalar kim tərəfindən və necə adlandırılmışdır?
4. 14 № li sonatanın forması klassik sonata formasından nə ilə fərqlənir?
5. 17 № li sonata hansı məqamları ilə maraq yaradır?
6. “Appassionata”nın birinci hissəsinin əsas və köməkçi mövzuları bir-biri ilə necə əlaqələndirilir?

5 ci dərs: Musiqidə romantizm. F.P.Şubert. Həyat və yaradıcılıq yolu.

Romantizm cərəyanı musiqidə 1820-ci illərdə yaranmış və onun inkişaf yolu bütün XIX əsri əhatə edir. Bəstəkar-romantiklər musiqinin ifadə vasitələri ilə insanın daxili aləminin zənginliyini və dərinliyini göstərməyə çalışmışlar.

Musiqi romantizminin ilk mərhələsi F.Şubert, K.M.Veber, N.Paqanini, C.Rossini; növbəti mərhələsi isə F.Şopen, R.Şuman, F.Mendelson, G.Berlioz, F.List, R.Vaqner, C.Verdi kimi bəstəkarların yaradıcılıqları ilə bağlıdır. Romantizmin son mərhələsi XIX əsrin sonuna qədər davam edir.

Romantik musiqidə şəxsiyyət və onun ətraf mühitlə olan münəqişəsi ön plana çıxır. Həmin dövrdə mahnı janrı, o cümlədən ballada böyük vüsət alır. Instrumental janrlar arasında fortepiano miniatürləri – xüsusilə sözsüz mahnı, noktürn, mazurka, vals, çox zaman silsilə içərisində cəmləşən proqramlı inkişafı təqdim edilən pyeslər üstünlük təşkil edir. Həmçinin birhissəli sonata və konsertlər, birhissəli poemalar, beşhissəli simfoniya və s. əsərlər yaranır.

Musiqili romantizmdə xalq yaradıcılığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu musiqi xalq ədəbiyyatı, tarixi, doğma diyarın obrazlarını təcəssüm etdirərək xalq folklorunun intonasiya və ritmlərinə istinad edir və qədim diatonik ladları yenidən canlandırır. Folklor musiqisinin təsiri altında Avropa musiqisi tamamilə dəyişmişdir.

Frans Peter Şubert – musiqidə romantizm cərəyanının banisi olmuş Avstriya bəstəkarıdır. Şubertin yaradıcılıq irsi ən müxtəlif janrlarla zəngindir. Onun əsərləri indiyə kimi öz populyarlığını qoruyub saxlamış və ən məşhur klassik musiqi nümunələri hesab edilir. O, 9 simfoniya, 10 opera, 6 messa, kamera-instrumental əsərlər, fortepiano üçün sonatalar, pyeslər, xor əsərləri, vokal ansambl əsərləri və nəhayət, 600-dən çox mahnının müəllifidir.

Məhz Şubertin sayəsində ilk dəfə olaraq, mahnı janrı digər janrlarla bərabər səviyyədə tutulurdu. Onun poetik obrazları demək olar ki, Avstriya və alman poeziyasının bütün tarixini

əks etdirmişdir. Şubertin Vilhelm Müllerin şeirlərinə yazdığı mahnı məcmuələri – “Gözəl dəyirmançı qız” və “Qış yolu”, eləcə də sonuncu “Qu quşu mahnısı” dünya vokal ədəbiyyatında böyük şöhrət qazanmışdır.

Frans Şubert 1797-ci ilin 31 yanvar tarixində Vyananın yaxınlığındakı Lihtental şəhərində kilsə müəllimi, həvəskar musiqiçi ailəsində anadan olmuşdur. Onun musiqi qabiliyyəti çox erkən yaşlarından üzə çıxmışdır. O, atasından violin alətində, böyük qardaşından isə pianoda ifa etməyi öyrənmişdir. Yeddi il orqan dərsləri aldıqdan sonra, 11 yaşlı, gözəl səsə və musiqi qabiliyyətinə malik Şubert İmperatorun saray kapellasının xor kollektivinə və Konviktdə (internat məktəbinə) qəbul olunur. Məşhur bəstəkar Antonio Salyeri pulsuz təhsil üçün Şuberti öz öhdəsinə götürür. Konvikt orkestrində violin ifaçısı kimi fəaliyyət göstərən Şubert, Haydn və Motsartın instrumental əsərləri ilə yaxından maraqlanırdı.

16 yaşında Şubertin səsi dəyişdiyi üçün xordan çıxarılır və üç il ərzində atasının işlədiyi məktəbdə müəllim kimi fəaliyyət göstərir, eyni zamanda asudə vaxtlarında musiqi bəstələyirdi. O, əsasən Qlyuk, Motsart və Bethovenin yaradıcılığını öyrənirdi. 17 yaşında ilk əsərlərini – «Şeytanın əyləncə qalası» («Увеселительный замок сатаны») operasını və F-dur messasını yazmışdır. Şubertin müəllimlik fəaliyyəti onu maddi cəhətdən qane etmirdi.

Bəstəkar demək olar ki, yoxsulluq içində yaşayıb. Onun yaradıcılığı musiqisevərlərin diqqətini cəlb etsə də, əsərləri maddi çətinlik baxımından praktiki olaraq, ifa və nəşr olunmayıb. Şubertin dostları və pərəstişkarları vaxtaşırı ona maddi yardım göstərirdilər. Məhz onlar, Şuberti məşhur bariton səsli müğənni İohann Voql ilə tanış etmişdilər. Vyana salonlarında Voqlun ifasında Şubertin mahnıları məşhur olmuşdur. 17-20 yaşlarında Şubertin yaradıcılığı özünün çiçəklənmə dövrünə yüksəlir. Bəstəkarın olduqca çox saylı mahnıları arasında “Qrethen cəhrə arxasında”, “Meşə çarı”, “Forel” kimi şedevr əsərlərin adlarını çəkə bilərik. 19 yaşında bəstəkar artıq beş simfoniyanın müəllifi idi.

1818 və 1824-cü illərdə Şubert, İohann Esterhazidən dəvət alaraq, onun yay igamətgahında qalır və qızlarına musiqi dərsi keçirdi.

Şubert son günlərinə kimi faktiki olaraq, Vyana da yaşamışdır. Onun heç vaxt xüsusi iş yeri olmayıb. Bəstəkar İmperator kapellasında kapelmeyster köməkçisi vəzifəsini arzulayırdı, lakin onun bu arzusu həyata keçməmişdir. 1828-ci ilin mart ayında Şubertin böyük uğura səbəb olmuş yeganə açıq konserti olmuşdur. Həmin ərəfədə onun çoxsaylı mahnıları və fortepiano əsərləri çap olunmuşdur.

Elə həmin ilin noyabr ayında, uzun sürən xəstəlikdən sonra bəstəkar 32 yaşında vəfat edir. Şubertin son istəyinə görə onu, bir il qabaq vəfat etmiş Bethovenin dəfn olunduğu məzarlıqda dəfn etmişdilər.

Mövzuya aid suallar:

1. Musiqidə romantizm cərəyanı hansı dövrə təsadüf etmişdir?
2. Musiqili romantizmin ilkin mərhələsi hansı bəstəkarların yaradıcılıqları ilə bağlıdır?
3. Romantiklərin musiqisində əsas qəhrəman kimdir?
4. Romantiklərin yaradıcılığında yeni yaranmış janrlar hansılardır?
5. Şubertin yaradıcılığı hansı janrları əhatə edir?

6-cı dərs: F.Şubert. Vokal yaradıcılığı. “Gözəl dəyirmançı qız”, “Qış yolu” vokal silsilələr.

Şubertin adı musiqi tarixində ilk növbədə mahnı janrı ilə bağlıdır. Demək olar ki, Bethovenin simfoniya bacardığını, Şubert mahnı janrında edə bilmişdir. O, 600-ə yaxın mahnının müəllifidir.

Şubert mahnıları üçün yüksək bədii, eyni zamanda lirik və poetik mətnlər seçirdi. Onların arasında Höte, Heyne, Müllərin şeirlərinə rast gəlmək olar. Bəstəkar öz mahnılarında mətnin ümumi əhval-ruhiyyəsini göstərir. Avstriya xalq mahnısının intonasiyalarına əsaslanan bu musiqi zərif sadəliyi və oxunaqlılığı ilə seçilir. Bəzi mahnılarda mətnlə əlaqəli olaraq daha çox reçitativ xarakterli məqamlar yaranır, bu da Şubertin melodik üslubunun prinsiplərindən birinə çevrilir.

Vokal musiqisində ilk dəfə olaraq fortepiano sadəcə müşayiət kimi deyil, eyni zamanda obrazın inkişaf etməsində mühüm rol oynayır.

Şubert yeni vokal janrlar yaratmışdır. Onların arasında vokal ballada (“Meşə çarı”), monoloq (“Marqarita cəhrə arxasında”), xalq mahnısı (“Qızılgül”), serenada (“Serenada”), mahnı-ariya (“Ave Maria”) vardır.

Mahnı silsilələri Şubertin vokal yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Onun iki mahnı silsiləsi – «Gözəl dəyirmançı qız» və «Qış yolu», vokal janrları tarixində yeni səhifə açmışdır. Bəstəkarın son mahnılar toplusu onun ölümündən sonra dostları tərəfindən tərtib edilərək nəşr olunmuşdur. Dostlarının məcmuəni “Qu nəğməsi” kimi adlandırması, mahnıların bəstəkarın ölüm ayağında yazılması ilə bağlıdır.

“Gözəl dəyirmançı qız” (1823) – Müllərin sözlərinə yazılmış ilk vokal silsilədir. 20 mahnıdan ibarətdir. Bu silsilə musiqili “məktublarda roman” adlanır. Hər bir mahnı ayrı-ayrılıqda lirik məqamı ifadə edir, eyni zamanda onlar müəyyən inkişaf mərhələləri və kulminasiyası olan vahid süjet təşkil edirlər. Silsilədə mahnıların əksəriyyəti Müller poeziyasının xalq xüsusiyyətinə uyğun olaraq, alman və Avstriya xalq mahnılarına xas olan sadə kuplet formasında yazılmışdır.

Mahnı silsiləsində, öz xoşbəxtliyini axtarmaq üçün yola çıxan gənc dəyirmançıdan bəhs olunur. Silsilə boyu kiçik çay obrazı süjetin inkişafı baxımından birləşdirici əhəmiyyət daşıyır və dəyirmançının dostu, məsləhətçisi olaraq çıxış edir. “Yola” («В путь») adlı birinci musiqili nömrə həyat yoluna çıxan gəncin fikir və hisslərini əks etdirir.

“Yola”:

<https://www.youtube.com/watch?v=j30SyV1k-AY>

Mässig geschwind [Умеренно скоро]

Вдвн - Дас

жень - е мель-ник жизнь ве - дет, вдвн - жень - е, Вдвн - дас

Wan-tern ist des Mül-lers Lust, das Wan-tern, d'as

“Hara?”(«Куда?») mahnısında gənc oğlan çayın şən çağırışına tabe olaraq, onun ardınca naməlum yola davam edir.

“Hara?”:

<https://www.youtube.com/watch?v=NY3KP30W1AI>

The musical score for "Hara?" is in 2/4 time, marked "Mässig [Умеренно]". It features a vocal line and a piano accompaniment. The piano part has a repeating eighth-note pattern in the right hand and a simpler bass line in the left hand. The lyrics are in Russian and German.

Я слышал, как ка-
Ich hort' ein Bäch-lein

ти-ся ру-чей с вы-со-ких скал, и
rau-schen wohl aus dem Fel-sen-quell, hin-

Yol qırağında oğlan dəyirman gördükdə ayaq saxlayır (“Dayan” («Стой»)) və burada o, dəyirmançının gözəl qızını görər-görməz aşiq olur. Bu ülvı hissləri ona yaşatdığı üçün gənc oğlan çaya öz minnətdarlığını bildirir (“Çaya minnətdarlıq”). Növbəti «Mənim» («Моя») romansında qarşılıqlı sevginin sevinci və xoşbəxtliyi əks olunur.

“Mənim”:

<https://www.youtube.com/watch?v=yQiEZ0sRWIs>

The musical score for "Mənim" is in 2/4 time, marked "pp". It features a vocal line and a piano accompaniment. The piano part has a repeating eighth-note pattern in the right hand and a simpler bass line in the left hand. The lyrics are in Russian and German.

Ру-че-ек, ты не жур-чи,
Bäch-lein, lass dein Rau-schen sein,

ко-ле-со, ты не сту-чи, вы пе-ву-ньи-пташ-ки мо-и, бро-сьте вы,
Rä-der.stelleur Brausen ein, all' ihr mun-tern Wald-vö-gelein, gross und klein,

Lakin bu xoşbəxt anlar rəqibin gəlişi ilə bitir. “Ovçu” mahnısında Şubert bu yeni personajı təsvir etmək üçün xalis kvarta, kvinta, yaxud paralel sekstakkordlarla cəld hərəkətdən istifadə edir və bu üsulla ovçunun cəsurluğunu göstərmiş olur.

“Ovçu”:

<https://www.youtube.com/watch?v=wV3zrCHgXak>

Geschwind [Быстро]

Что
Was

mf staccato p

и - щет о - хот - ник над на - шим ру - чьем? Эй, луч - ше о - стань - ся в ле -
sucht denn der Jä - ger am Mühl - bach hier? bleib, trot - zi - ger Jä - ger in

Növbəti mahnılar – “Qısqanlıq və qürur” («Ревность и гордость»), “Sevimli rəng” («Любимый цвет») mahnılarıdır.

“Qısqanlıq və qürur”:

<https://www.youtube.com/watch?v=QRARLwRyn6g>

Geschwind [Быстро]

Кы -
Wo -

mf p

- да не - сешь - ся бур - но ты, ру - чей, ру - чей? О
- hin so schnell, so kraus und wild, mein lie - ber Bach? Eilst

“Sevimli rəng”:

<https://www.youtube.com/watch?v=qcppCYuxYo0>

“Qəzəbli rəng” («Злой цвет»), “Qurumuş çiçəklər” («Засохшие цветы») mahnıları iztirablı anlarla doludur. Hekayəni nağıl edən, əvvəlki sadələvhlüyünü itirərək daha çox dramatikləşir. Silsilənin son nömrələrində gərgin hisslər qəm-qüssə və məhkumluğa doğru yönəlir. Sevgilisi tərəfindən tərk edilmiş oğlan yalnız axar çayda özünə təskinlik tapır (“Dəyirmançı və çay” («Мельник и ручей»)).

“Dəyirmançı və çay”:

<https://www.youtube.com/watch?v=Hd9xl1wHYIM>

“Çayın laylası”:

Mässig [Умеренно]

Балю-Гуле

p

бай, ба-ю-бай, ти-хо за - сы. пай, ба-ю-бай, ба-ю-бай, ти-хо за - сы. пай.
Ruh, gu-te Ruh, tu'die Au - gen zu, gu-te Ruh, gu-te Ruh, tu'die Au - gen zu!

“Qış yolu” – hər birində 12 mahnı olmaqla iki hissəli vokal silsilədir. Kədərli əhval-ruhiyyə artıq birinci mahnıda özünü büruzə verir və sona kimi davam edir. Yalnız bəzi hallarda xoş xatirələr bədbin ab-havanı nurlandırır. Bununla belə, təbiətin soyuq üzü – hər tərəfi бүрүйən qar, donmuş çay, həmçinin sərgərdan ölümünü gözləyən qarğa yaranmış vəziyyəti daha da gərginləşdirir. Mahnıların əksəriyyəti minor ladında yazılıb. .

“Rahat yat”:

Fremd bin ich ein-ge-zogen

Чу - жим при-шел сю - да я, чу - жим по - ки - нут край, из
Fremd bin ich ein-ge-zogen, fremd zieh' ich wie-der aus, der

роз вен-ки спле-та я, был ве-сел щед-рый май. Лю-бовь су-ли-ла
Mai war mir ge-wo-gen mit man-chem Blu-men-strauß. Das Mädchen sprach von

legato

Yalnız mahnının son hissəsi major tonallığında səslənir. Bu bir növ müqəddimədir – keçmiş məhəbbət və arzularını xatırlayan, gələcəkdə nələrlə qarşılaşacağını düşünən, məcburiyyət qarşısında qalaraq doğma yurdunu tərk etmiş gəncin kədərli hekayəsidir.

5 № li “Cökə” («Липа») mahnısı özünün aydın səslənməsi ilə ilk dəfə olaraq, romantik təzad yaradır və yuxunu realılıqla, keçmişi isə indiki zamanla qarşılaşdırır. Lakin təsvir olunan işıq aldadıcıdır – bu sadəcə bir yuxudur.

“Cökə”:

<https://www.youtube.com/watch?v=boOSxi7LZsI>

The image shows the musical score for the song "Cökə" (Lipa). It is written in G major (one sharp) and 3/4 time. The score consists of two systems. The first system has a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a whole rest, followed by a half note G, a quarter note A, and a quarter note B. The piano accompaniment starts with a half note G, a quarter note A, and a quarter note B. The second system continues the vocal line with a half note C, a quarter note D, and a quarter note E. The piano accompaniment continues with a half note C, a quarter note D, and a quarter note E. The lyrics are in Russian and German.

Ухо-да в город ли-па, под
Am Brunnen vor dem To-re da

ней бе-жит ру-чей; я ча-сто слад-ко гре-зил в те-
sieht ein Lin-den-baum: ich träumt' in sei-nem Schat-ten so

10 № li «Bahar yuxusu» mahnısı da oxşar əhval-ruhiyyəyə malikdir. Bu mahnı üç ziddiyyətli epizoddan ibarətdir. Yaz çəmənlili, quşların şən nəğməsi ilk xanələrin poetik məzmunudur.

“Bahar yuxusu”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DPRYkTo6Ouw>

The image shows the musical score for the song "Bahar yuxusu". It is written in G major (one sharp) and 3/4 time. The score consists of two systems. The first system has a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a whole rest, followed by a half note G, a quarter note A, and a quarter note B. The piano accompaniment starts with a half note G, a quarter note A, and a quarter note B. The second system continues the vocal line with a half note C, a quarter note D, and a quarter note E. The piano accompaniment continues with a half note C, a quarter note D, and a quarter note E. The lyrics are in Russian and German.

Etwas bewegt (Довольно подвижно)

Мне
Ich

гре-зил-ся луг ве-сё-лый, цве-тов раз-но-цвет-ный ко-вёр. Мне
träumte von bun-ten Blu-men, so wie sie wohl blü-hen im Mai, ich

Növbəti epizod kəskin və ziddiyyətli səslənməylə başlanır. Həyatın qəddar üzü gözəl bir yuxuya mane olur. Yaranmış gərgin vəziyyət minor ladı, qeyri-sabit harmonik səslər və deklamasiya intonasiyaları ilə vurğulanır. Üçüncü epizod əsərin əsas fikrini ifadə edir: gözəl anlar yuxuya bənzəyir, belə ki, bu xoşbəxt dəqiqələr buz tutmuş və kədərli gerçəkliklə üzləşənə qədərdir.

Silsilənin ikinci hissəsində faciə durmadan artır. Yalnızlıq mövzusu, getdikcə daha da qabarıq şəkildə önə çıxan, ölüm mövzusu ilə əvəzlənir. Bu mövzu kədər doğuran “Qarğa” (Qarğa ölümün xəbərçisidir) və faciəvi “Yol dirəyi” mahnılarında öz əksini tapır.

“Qarğa”:

<https://www.youtube.com/watch?v=cP1ZBPjCAVc>

Чёр - ный во - рон вслед за мной
 Ei - ne Krä - he war mit mir

в путь пу - стил - ся даль - ний, слов - но вер - ный спут - ник мой,
 aus der Stadt ge - zo - gen, ist bis heu - te für und für

simile

“Yol dirəyi”:

<https://www.youtube.com/watch?v=-d5YdFrDbQY>

Mäßig. (Умеренно)

По - че -
 Was ver -

pp

- му мне ста - ло труд - но вдоль боль - ших до - ро - г ид - ти? По - че -
 meid' ich denn die We - ge, wo die an - dern Wand' rer geh'n, su - che

Sonuncu, 24 №-li «Şarmankaçı» mahnısı Şubertin ən heyvətəmiz mahnılarından biridir. Dilənçi, yurdsuz, tənha rolunda təqdim olunmuş Şarmankaçı obrazı dərin simvolik mənə daşıyır, belə ki, həmin obraz dahi sənətkarın, yəni Şubertin taleyini tam dolğunluğu ilə əks etdirir. Təsadüfi deyil ki, mahnının sonunda birbaşa olaraq, müəllif nitqində zavallı musiqiçiyə ünvanlanan sual verilir: “İstəsən, dərdlərə birlikdə dözərik, istəsən, şarmanka ilə mahnı oxuyarıq».

“Şarmankaçı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=8oqJ69D-gtw>

Etwas langsam (Довольно медленно)

Вот сто-ит шар-ман-щик груст-но за се-лом
Drü-ben hin-ter'm Dor-fe steht ein Lei-er-mann,

Mövzuya aid suallar:

1. Şubertin vokal musiqisi onun yaradıcılığında hansı əhəmiyyətə malikdir?
2. Şubertin yaratdığı yeni vokal janrlar hansılardır?
3. “Gözəl dəyirmançı qız” və “Qış yolu” vokal silsilələri kimin şerlərinə yazılmışdır?
4. “Gözəl dəyirmançı qız”ın lirik qəhrəmanı “Qış yolu”nda hansı dəyişikliklərə məruz qalmışdır?

7-ci dərs: F.P.Şubert. “Meşə çarı” balladası. Mahnılar. “Qu quşu mahnısı” məcmuəsi.

"Meşə çarı" balladası Şubertin yaradıcılığının ilk dövrünə təsadüf etmişdir. Musiqili əsərin poetik mətni alman yazıçısı İ.V.Höteyə məxsusdur. «Meşə çarı» balladası dörd personajdan ibarət dramatik səhnəni xatırladır: meşə boyu qucağında xəstə uşağı ilə at çapan ata, yüksək hərarətli uşağın gözüne görünən vahiməli meşə çarı və hekayəçi obrazı. Uşaq elə bilir ki, meşə çarı onu özünə tərəf çağırır, atası isə bunun doğru olmadığını deyir və onu sakitləşdirməyə çalışır. Sonda oğul qışqıraraq, meşə çarının ona çatdığını söyləyir. Nəhayət, ata xəstə uşağını evə çatdırır, lakin övladının vəfat etdiyini görür.

Hər personaj özünəməxsus melodik xüsusiyyətlə səciyyələnir. Hekayəçinin musiqisi dramatik intonasiyalarla zəngindir.

Hekayəçinin mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=gc351xwC8F4>

The musical score for the story character's theme consists of two systems. The first system shows a vocal line with the lyrics "Кто Wer" and a piano accompaniment starting with a *pp* (pianissimo) dynamic. The second system continues the vocal line with the lyrics "мчит - ся в но - чи спят" and "среди бу - ри", with the piano accompaniment providing a steady harmonic background.

Meşə çarının obrazı aldadıcı, riyakar melodiya (*pp*) ilə səciyyələnir.

Meşə çarının mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=gc351xwC8F4> (səslənmənin vaxtı – 1:45)

The musical score for the forest king's theme features a vocal line with the lyrics "„Du lie - - bes Kind, komm," and a piano accompaniment. The piano part includes a *depress.* (depression) marking and a *pp* (pianissimo) dynamic, indicating a somber and quiet mood.

Uşağın mövzusu çox gərgin xarakter daşıyır. Mövzunun hər yeni ifası özündən yarımton aşağı səslənir və bu, öz növbəsində, emosionallığı daha da artırır.

Uşağın mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=gc351xwC8F4> (səslənmənin vaxtı – 2:10)

The musical score for the child's theme consists of two systems. The first system shows a vocal line with the lyrics "Strand, mei-ne Mut - ter hat manch gül - - den Ge - wand." and "Mein", with a piano accompaniment. The second system continues the vocal line with the lyrics "Va - ter, mein Va-ter, und hö - rest du nicht, was Er-len-kö-nig mir lei - se ver-", with the piano accompaniment including a *p* (piano) dynamic and a *depress.* (depression) marking.

Atanın mövzusu təmkinli və sakitləşdirici xüsusiyyətə malikdir.

Atanın mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=gc351xwC8F4> (səslənmənin vaxtı – 2:24)

Fortepiano müşayiəti musiqili obrazların inkişafında bir növ “birləşdirici” rol oynayır. Əsər boyu müşayiətdə oktavalarla ifa olunan triol şəkilli hərəkətlər atın sürətli qaçışını təqlid edir.

Bəstəkar «Alabalıq», «Serenada», «Barkarola», «Səhər serenadası» kimi bir çox mahnılarını yaradıcılığının son illərində yazmışdır. Bu mahnılar sadəliyi və ifadəliliyi, tərəvətli harmonik çalarları ilə fərqlənir. Şubert onların hər birində təbiət obrazlarını canlı göstərməyə çalışmışdır. Hərəkətli, zərif “Alabalıq” mahnısı rəqsvaridir. Bu mövzu qısa, sürətlə yuxarıya doğru istiqamətlənən arpecioların fonunda səslənir.

“Alabalıq” mahnısı:

<https://www.youtube.com/watch?v=sjmXsAESwEc>

“Serenada” – aydın xarakterli, lirik məzmunlu mahnıdır. Mülayim vals ritmi gitaranın məxsusi səsinə xatırladan müşayiətlə səsləşir.

“Serenada”:

<https://www.youtube.com/watch?v=sjmXsAESwEc>

Minor və majorun növbə ilə bir-birini əvəz etməsi rəngarəng səs çalarları əmələ gətirir. Həzin, düşüncəli musiqi sanki birdən-birə nura boyanır (bu harmonik üsul Şubert musiqisi üçün xarakterikdir).

Digər məşhur mahnılar məcmuəsi «Qu quşu mahnısı» vokal silsiləsidir. Bu məcmuə bəstəkarın ölümündən sonra toplanılıb. Vyana musiqi nəşriyyatının rəhbəri Robert Tobias Haslinger Şubertin qardaşına müraciət edərək bəstəkarın son əsərlərini ondan satın almışdır. O, bu məcmuəyə Heyne və Relştəbın sözlərinə, həmçinin İohan Zaydlin mətninə yazılmış mahnılar əlavə etmişdir. Mahnılar arasında süjet xətti yoxdur. Bu mahnılar «Qu quşu mahnısı» adı altında dərc olunmuşdur.

Mövzuya aid suallar:

- 1.F. Şubertin hansı mahnıları İ.V.Hötenin sözlərinə yazılmışdır?
2. “Meşə çarı” balladasında hansı obrazlar iştirak edir?
3. Yaradıcılığının son mərhələsində Şubert hansı mahnılarını yazmışdır?
4. “Qu quşu mahnısı” məcmuəsi kim tərəfindən tərtib edilmişdir?

8-ci dərs: Şubertin simfonik və fortepiano əsərləri.

«Tamamlanmamış» simfoniya. Ekspromtlar. Musiqili anlar.

Şubert 9 simfoniya müəllifidir. Bu əsərlərin heç biri onun sağlığında ifa olunmayıb. O, lirik-romantik (“Tamamlanmamış” simfoniya) və lirik-epik simfoniya (9 № li “Böyük” simfoniya) banisi olmuşdur. Simfoniya ilə yanaşı bəstəkarın 9 simfonik uvertürası da vardır.

8 №-li “Tamamlanmamış” simfoniya (h moll) F.Şubertin ən məşhur əsərlərindən biridir. Simfoniya 1822-ci ildə yazılmış, 1865-ci ildə bəstəkarın ölümündən sonra ifa olunmuşdur. Musiqi tarixində ilk dəfə dördhissəli klassik simfoniya fərqli olaraq, bəstəkar iki hissə ilə kifayətlənmişdir. Məhz bu səbəbdən simfoniya “Tamamlanmamış” adlanır. Bu əsər simfonik musiqiyə yeni bir mövzu gətirir. Həmin mövzu, ətrafdakı reallıqla, öz ixtilafını kəskin dərk edən insanın daxili aləmini açıqlayır. Əsər simfonik janrda ilk lirik-psixoloji dramdır.

Birinci hissə sonata allegro formasında yazılmışdır. Leytmotiv əhəmiyyəti daşıyan giriş mövzusu celloların və kontrabasların ifasında səslənir.

Birinci hissə. Giriş:

<https://www.youtube.com/watch?v=qv7WccBm0VA> (səslənmənin vaxtı – 0:13)

Birinci hissənin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu mövzu bir növ epiqraf kimi qəbul olunur. Ardından qoboy və klarnetə həvalə olunmuş düşüncəli, kədərli əsas mövzu violinlərin titrək səsi fonunda ifa olunur.

Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qv7WccBm0VA> (səslənmənin vaxtı – 0:13)

Köməkçi mövzu (G-dur) sadə və mülayim xarakterə malikdir. Hər iki mövzu mahnıvaridir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qv7WccBm0VA> (səslənmənin vaxtı – 1:10)

Lakin artıq birincidə narahatedici vurğular meydana çıxır. İkincinin inkişafı isə, gələcək təhlükədən xəbər verən faciəli akkordların kəskin müdaxiləsi ilə sona çatır. İşlənmə bölməsində həyacan dolu anlar yaranır və kulminasiya məqamında epıqraf mövzusu taleyin qorxunc diktəsi kimi səslənir. Repriz yeni ab-hava gətirmir. Kodada yenidən giriş mövzusu kədərli tonlarda səslənir. Son xanələr faciəli epiloqdur.

İkinci hissənin musiqisi dərin poetik, lirik ifadə atmosferini əks etdirir. Burada həyatın digər – daha parlaq, rəvan tərəfləri göstərilir, sanki mənəvi faciə yaşamış qəhrəman bütün olanları unutmaq istəyir. *Andante* özünəməxsus quruluşa malikdir. Belə ki, burada birinci və ikinci mövzuların quruluşunun qapalılığı sonata formasına xas cizgiləri xatırladır. Oxunaqlı birinci mövzu (E-dur)

İkinci hissə. Birinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QYpD1GiNlMY> (səslənmənin vaxtı – 12:40)

və ikinci (cis-moll) mövzu bir-birini əvəz edir.

İkinci hissə:

<https://www.youtube.com/watch?v=QYpD1GiNlMY> (səslənmənin vaxtı – 14:50)

Birinci mövzu – xəyalpərəst, yüngül xarakterlidir, tonal keçidlərlə zəngin ikinci mövzu isə özündə qəm-qüssə elementləri daşıyır.

Şubert digər əsərlərində olduğu kimi, “Bitməmiş simfoniya”da sadə insanın həyatını, dərin hiss və düşüncələrini önə çəkir.

Fortepiano yaradıcılığı. Şubertin fortepiano yaradıcılığı romantik fortepiano musiqisi tarixində ilk əlamətdar mərhələ olmuşdur. Onun yaradıcılığı klassik janrlar – fortepiano

sonataları və variasiyalar; romantik fortepiano miniatürləri – 8 eksprompt, 6 musiqi anı; böyük birhissəli kompozisiyalar (“Səyahətçi” fantaziyası), eləcə də çox sayda rəqlər, marşlar və dördəlli ifa üçün pyeslər daxil olmaqla, böyük janr müxtəlifliyi ilə seçilir. Şubert rəqs janrına həyatının bütün dövrlərində müraciət etmişdir. Onların bir çoxu dostluq gecələrində (“şubertiada”) improvizə olunurdu, sonra isə bəstəkar tərəfindən nota yazılırdı. Rəqlər arasında əsas yeri «əsrin rəqsi» – vals tutur. Şubertin valsları bəstəkarın Vyana həyat tərzilə sıx əlaqəsini əks etdirir.

Son dövrə aid məşhur eksprompt və “musiqili anlar” Şubertin kiçik formalı instrumental musiqisində əldə etdiyi nailiyyətlərin bariz nümunəsidir. Eksprompt – sərbəst improvizasiya ruhunda, bədahətən yazılmış instrumental əsərdir. Şubertin hər bir ekspromptu tamamilə unikalıdır. Məsələn, **Es-dur ekspromptunda** iki obraz mənə baxımından o qədər oxşardı ki, bəstəkar ənənəvi üçhissəli quruluşdan imtina edərək ABAB sxeminə uyğun olaraq təzadlı qarşılaşdırmanı iki dəfə təkrarlamışdır. Birinci mövzu sağ əldə sürətlə gedən keçidlər üzərində qurulub, onların melodik ifadəliliyi musiqiyə xüsusi zəriflik və cazibə verir.

Eksprompt Es-dur, I mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qfOpt-Onyl>

İkinci mövzu (h-moll) həm obraz baxımından – qeyri-adi emosionallıq, pafos, həyəcan, həm də sıx, akkord fakturasına görə xeyli dərəcədə təzadlıdır.

II mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=qfOpt-Onyl> (səslənmənin vaxtı – 1:31)

Ladın dəyişdirilməsi də ziddiyətli ab-havanı artırır.

As-dur ekspromptu mürəkkəb üçhissəli formada yazılmışdır. Burada bir-birinə zidd olan üç mövzuya rast gəlinir. Birinci mövzu (as-moll, As-dur) bəzən tutqun, bəzən sevinclə canlandırılan arpecio fiqurları üzərində qurulmuşdur.

Ekspromt As-dur, birinci mövzu:

https://www.youtube.com/watch?v=gaaOFOUp_1U (səslənmənin vaxtı – 5:06)

İkinci mövzu nəğməli və lirikdir.

İkinci mövzu:

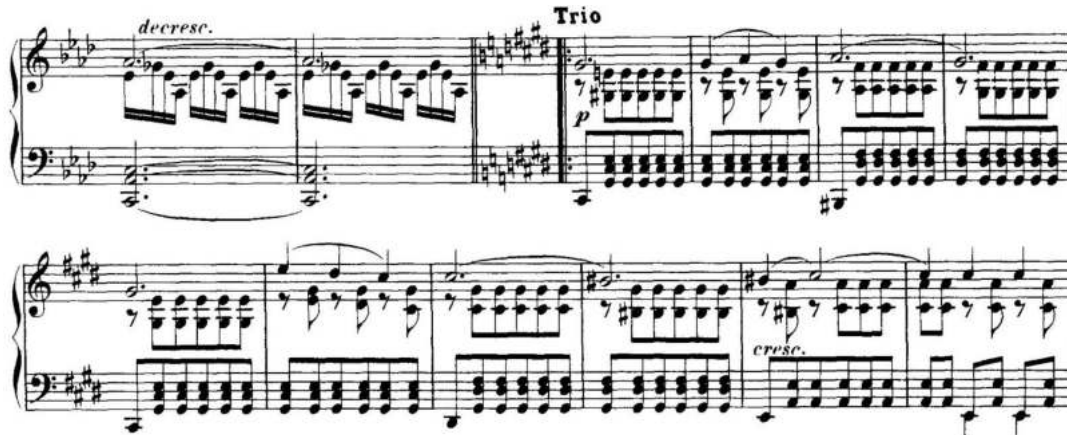
https://www.youtube.com/watch?v=gaaOFOUp_1U (səslənmənin vaxtı – 6:10)

Üçüncü mövzu trio hissəsində səslənir. Bu, fırtınalı, həyəcanlı akkord müşayiəti ilə ariozo-deklamasiya xüsusiyyətli melodiyadır.

Trio:

https://www.youtube.com/watch?v=gaaOFOUp_1U (səslənmənin vaxtı – 7:36)

D-dur ekspromtu variasiyalı mövzudan ibarətdir. Şubertın f-moll tonallığında yazılmış «Musiqili an» – parlaq cazibədar melodiyası ilə rəqs xarakterli kiçik lirik pyesdir. Forşlaqlar onun səslənməsinə zəriflik, qırıq səslə müşayiət isə yüngüllük gətirir.

Musiqili an f-moll:

<https://www.youtube.com/watch?v=6xvMVPBC9bg>

Mövzuya aid suallar

1. Şubertin h-moll simfoniyası niyə “Tamamlanmamış” adlanır?
2. Şubert hansı növ simfoniyanın banisidir?
3. Şubertin fortepiano yaradıcılığı hansı klassik və yeni janrları əhatə edir?

9-cu dərs: K.M.Veber. Həyat və yaradıcılıq yolu. (1786 – 1826) “Şehirli atıcı” operası.

Karl Mariya fon Veber – alman bəstəkarı, dirijoru və pianoçusudur. O, alman romantik operasının və milli musiqili teatrın banisi olmuşdur. Romantik opera cərəyanı illər sonra V.R.Vaqnerin yaradıcılığında geniş yer alır.

Opera janrı Veberin yaradıcılığında əsas yerlərdən birini tuturdu. O, 9 opera müəllifidir. Simfonik və kamera-instrumental (fortepiano) musiqisi sahəsində bəstəkar, orkestr ilə fortepiano və digər alətlər üçün konsertlər, simli kvartet, trio, fortepiano və violin üçün 6 sonata və s. möhtəşəm əsərlər yazmışdır.

Milli musiqinin mahiyyətini dərindən dərk edən Veber öz yaradıcılığında xalq melodialarını inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də xalq ruhunu tərənnüm edən musiqi bəstələyirdi. «Şehirli atıcı», «Evrianta» və «Oberon» operalarında bəstəkarın müxtəlif yönlü istedadı özünü büruzə vermişdir. Ən müxtəlif obrazlar onun tərəfindən böyük həssaslıqla, ifadəlilik və ahəngdarlıqla təsvir edilib. Digər tərəfdən Veber orkestrlə bağlı bütün incəlikləri dərindən öyrənərək simfonik əsərlərində həyata keçirmişdir.

Karl Mariya fon Veber 1786-cı ildə Oytin şəhərində anadan olmuşdur. Onun musiqi qabiliyyəti, bir çox alətlərin ifaçısı, opera kapelmeysteri və antreprenyoru²⁹ olmuş atasından miras qalıb. Veberin uşaqlıq və gənclik illəri Almanıyanın şəhərlərini səyahət etməklə keçmişdir. 12 yaşında Veber ilk əsərlərini (kiçik fuqalar) bəstələmişdir. İlk səhnə uğurunu o, “Məşə qızı” operası ilə qazanmışdır. 14 yaşlı bəstəkarın operası Avropanın, hətta Sankt-Peterburqun bir çox səhnələrində tamaşaya qoyulur. Sonralar Veber bu operanı yenidən işləyir və «Silvana» adı ilə Almanıyanın bir çox opera səhnələrində uzun müddət qalmasına nail olur.

31 yaşında o, artıq bir neçə operanın, o cümlədən «Piter Şmol və onun qonşuları», «Ryubetsal», «Əbu-Həssən» və s. simfoniya, fortepiano sonatalarının və digər əsərlərin müəllifi idi. Bundan əlavə, Almanıyanın bir çox opera teatrlarında dirijor kimi çalışıb, pianoçu kimi də konsertlər verirdi. 1817-ci ildə Drezdendəki alman musiqili teatrına başçılıq edir və ömrünün sonuna kimi rəhbər vəzifəsini daşıyır.

²⁹ Antreprenyor – şəxsi teatr və ya sirk sahibi

1821-ci ildə Berlində Veber, öz rəhbərliyi ilə “Frejšüts” (“Şehirli atıcı”) yeni operasını tamaşaya qoyur. Opera Veberə böyük uğur və şöhrət qazandırır. Bəstəkarın əsərlərindən təsirlənən L.V.Bethoven mülayim təbiətli Veberdən bu tərz musiqi gözləmədiyini və onun ard-arda opera yazmalı olduğunu söyləmişdir.

1822-ci ildə Vyana operasının təklifi ilə Veber “Evrianta” operasını yazır. Lakin bu opera “Şehirli atıcı” kimi uğur qazanmır. Bəstəkarın son əsəri “Oberon” operası olur. Veber, səhhətində ciddi problemlər olmasına baxmayaraq Londonda səhnəyə qoyulmuş opera tamaşasına gedir və həmin tamaşadan bir qədər sonra dünyasını dəyişir.

“Şehirli atıcı” operası alman milli romantik teatrının ən yaxşı operalarından biridir. Operanın librettosu İohan Fridrix Kində məxsusdur (İohan Avqust Apel və Fridrix Launun eyniadlı povesti əsasında yazılmışdır). Əsərin premyerası 1821-ci ildə Berlində tamaşaya qoyulmuş və böyük uğur qazanmışdır.

İştirak edənlər:

Qraf Ottokar (bariton)

Kuno, qrafın meşəbəyisi (bas)

Aqata, qızı (soprano)

Kaspar, ovçu (bas)

Maks, ovçu (tenor)

Samyel, «qara ovçu» (oxumur)

Kəndlilər, ovçular, qızlar, musiqiçilər, ruhlar və kabuslar.

Operanın süjeti, Bohemdə baş vermiş, şeytanla əhd bağlayan gənc haqqında qədim əfsanədən götürülüb. “Qara ovçu”nun atdığı ovsunlu güllələr gənc oğlana atıcılıq yarışında qələbə qazandırır, lakin sonuncu güllə nişanlısını ölümcül yaralayır. Bu əfsanə alman xalq məişətinin lövhələri, meşə təbiətinin poeziyası və fantastik obrazları ilə Veberi cəlb etmişdir. Operanın librettosu ilkin mənbədən fərqli olaraq, xoşbəxt sonluqla bitir.

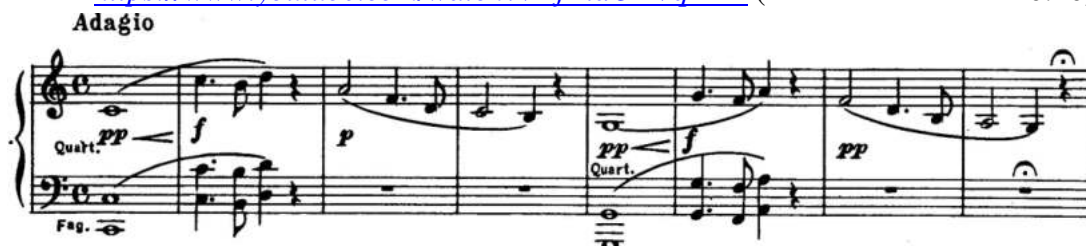
“Şehirli atıcı” operası zinqşpil janrında yazılmışdır. Operada baş qəhrəmanların musiqi portretləri ilə yanaşı alman xalq mahnılarını səciyyələndirən məişət səhnələri də mühüm yer tutur. Veberin orkestrinin rəngarəngliyi sayəsində fantastik epizodlar və musiqili mənzərələr parlaq ifadəliliklə canlandırılır.

Ruhunu şeytana satmış ovçu Kaspar fantastik dünyanın qaranlıq tərəflərini təcəssüm etdirir. Aqatanın nişanlısı Maks romantik qəhrəmandır, nişanlısını çox sevir, lakin eyni zamanda Kasparın təsiri altındadır. Aqata obrazı Veber tərəfindən səmimi hisslərlə təsvir edilmişdir. Səhnə fantastik epizodların ziddiyyət təşkil etdiyi məişət xarakterli nömrələr fonunda inkişaf edir.

Böyük uvertürə operanın musiqi mövzuları üzərində qurulub. Valtornaların rəvan melodiyası meşənin romantik şehirli görünüşünü təsvir edir.

Giriş. Meşə mənzərəsi:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 0:20)

Ardınca vəhşi ovçu Samyelin mövzusu səslənir.

Vəhşi ovçu Samyelin mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 2:22)

Ruhunu şeytana satmış Kasparın hiyləgərliyini *tutti* orkestr, tam dolğunluğu ilə canlandır mışdır.

Kasparın mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 3:30)

Veber öz personajlarını səciyyələndirmək üçün alətlərdən ustalıqla istifadə edirdi. Belə ki, Maks bəstəkarın sevimli aləti – klarnet ilə xarakterizə olunur.

Maksın mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 4:00)

Aqatanın lirik mövzusu celloların müşayiəti ilə səslənir.

Aqatanın mövzusu:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 4:31)

Birinci pərdə kəndli bayramının səhnəsini təsvir edən milli ruha yaxın xor nömrəsi ilə başlayır. Xor səhnəsi fonunda Maks və Kasparın musiqi xüsusiyyətləri açılır.

İntroduksiya:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 8:58)

(Цель снимают.)

Поздравляю, приятель! " По - бе - да! По - бе - да! По - бе - да! Нет больше со -
Vic - to - ria, Vic - to - ria, Vic - to - ria! der Meister soll
По - бе - да!
Vic - to - ria!

мне - нья! В цель пу - ля по - па - ла; по - чёт и хва - ла вам, дру - зья и вра - ги все, на
le - ben, der wa - cker dem Stern. lein den Rest hat ge - ge - ben, der wa - cker dem Stern. lein den

staccato

İkinci akt iki kəskin ziddiyyətli səhnəyə bölünür. Birinci səhnədə Aqatanın parlaq, işıqlı və sevincli ariyası eşidilir.

Aqatanın ariyası:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 43:45)

Ar.
Ag.

Clar.
Fag.
dolce
pp Quart.

Ах, Ма-ка не у-ви-де-в, не з-на-ть мне сла-д-ких
Wie nah-te mir der Schlummer, be-vor ich ihn ge-

г-р-е-а!...
-seh'n?
Нет ра-до-сти без го-ря, нет и люб-ви без
Ja, Lie-be pflegt mit Kum-mer stets Hand in Hand zu

Clar.
Fag.
dolce
Quart. pp

İkinci səhnədə isə orkestr həlledici rol oynayır. Qeyri-adi səslənən akkordlar, tutqun və boğucu temblər sehrli güllələrin atılması səhnəsinin sirli, fantastik mənzərəsini təsvir edir.

Üçüncü pərdənin birinci səhnəsində sakit, dinc əhval-ruhiyyə hökm sürür. İkinci səhnə, melodiyasında ov buynuzlarının əks-sədası eşidilən ovçuların temperamentli xoru ilə açılır. Alman xalq mahnılarına yaxın olan bu xor dünya şöhrəti qazanmışdır.

Ovçuların xoru:

<https://www.youtube.com/watch?v=jKtdOAVqBYA> (səslənmənin vaxtı – 1:24:38)

Molto vivace
Hörner
Fag.
Pos.

Xor
Chor
T.
B.

1. Что зы-ме о-хо-ты? В ле-са и бо-го-та о-тра без за-
2. А о-но-го са-р-ю-мы ча-щей ле-но-ю и-дём всег-губь.
1. Was gleicht wach-lauf Er-den dem Jä-ger-ver-gnü-gen, wem spru-delt der
2. Di-a-na ist kum-dig die Nacht zu er-hel-len, wie la-bend am

Operanın finalını böyük ansambl səhnəsi və xor təşkil edir.

Mövzuya aid suallar:

1. K.M.Veber alman musiqi mədəniyyəti üçün hansı yeniliklər etmişdir?
2. Hansı janr K.M.Veberin yaradıcılığının əsasını təşkil edir?
2. K.M.Veberin “Şeirli atıcı” operasının librettosu kimə aiddir?
3. K.M.Veberin “Şeirli atıcı ” operası hansı opera janrında yazılmışdır?

10-cu dərs: Coakkino Rossini. Həyat və yaradıcılıq yolu. (1792 – 1868)

“Sevilya bərbəri” operası.

C.Rossini tanınmış italyan bəstəkarı, 39 opera müəllifi olmuşdur. Onun ən məşhur operaları buffa janrında yazılmış “Sevilya bərbəri”, “Zoluşka”, “Misirdə Musa”, “Vilhelm Tell” kimi səhnə əsərləridir. İlhamlı, coşqulu melodiyalar Rossininin yaradıcılığının aparıcı xüsusiyyətlərindən biri idi. Məhz bu səbəbdən onu «İtalyan Motsartı» təxəllüsü ilə çağırırdılar. Rossini nəinki italyan operasını canlandırır, eyni zamanda islahatlar edərək XIX əsrin bütün Avropa opera sənətinin inkişafına böyük təsir göstərmişdir. O, operalardan əlavə iki simfoniya, “Kiçik təntənəli messa” və digər əsərlər yaradıb.

Coakkino Antonio Rossini 1792-ci ildə Pezaro şəhərində musiqiçi ailəsində anadan olub. Erkən yaşlarından o, violin və çelloda ifa edir, həmçinin mahnı oxuyurdu. 1806 – 1810-cu illərdə Bolonya musiqi liseyində təhsil almışdır. O, 14 yaşında ilk operası – «Demetrio və Polibio»nu yazır. Həmin vaxtdan opera əsas janr kimi Rossininin yaradıcılığında yer alır.

18 yaşında Venesiyada ilk dəfə olaraq, Rossininin *buffa* operası janrında yazılmış «Evlilik sənədi» səhnəyə qoyulmuşdur. 20 yaşında o, artıq 5 opera müəllifi kimi böyük uğur qazanmış və İtaliyanın aparıcı gənc bəstəkarlarından olmuşdur.

1813-cü ilə aid – «Tankred» (qəhrəmanlıq operası) və «İtaliyalı qız Əlcəzairdə» (*buffa* operası) iki opera bəstəkarın yaradıcılığının sonrakı istiqamətini müəyyənləşdirmişdir. Bu əsərlərdə Rossini özünü yetkin bir sənətkar kimi göstərüb. Lakin Rossiniyə, bütün Avropada səsküyə səbəb olmuş, məşhur «Sevilya bərbəri» (1816) operası daha çox şöhrət qazandırmışdır. “Sevilya bərbəri” bütün Avropa paytaxtlarında və Nyu-Yorkda səslənmişdir.

1816 – 1823 illərdə bəstəkar Neapolda yaşayır. Bu dövr ərzində “Otello” (V.Şekspirin süjeti əsasında), “Armida”, “Oğru sağsağan”, “Zoluşka”, “Musa Misirdə”, “II Məhəmməd”, “Zelmira” və “Semiramid” operaları yazılıb.

Londondakı möhtəşəm qastrol səfərindən sonra, 1823-cü ildə Rossini İtaliya Teatrının direktoru vəzifəsini qəbul olunaraq Parisə köçür. 1826-cı ildə isə kral sarayının bəstəkarı və Parisdə vokal üzrə baş müfəttiş təyin edilir. Fransız operasının prinsipləri ilə tanış olan Rossini onların əsasında bir sıra operalarını yenidən işləyib. Bəstəkar Parisdə qəhrəmani-romantik operanın parlaq nümunəsi olan “Qraf Ori” və “Vilhelm Tell” (1829) operalarını yazmışdır. Bunlar, Rossininin opera irsində sonuncu əsərlər olmuşdur, baxmayaraq ki, şöhrətinin zirvəsində idi. 1836-cı ildə bəstəkar İtaliyaya qayıdır. 1845-ci ildə özünün bitirdiyi Bolonya musiqi liseyinin direktoru vəzifəsini tutur.

1855-ci ildə Rossini yenidən Parisə qayıdır və həyatının sonuna kimi burada yaşayır. Bəstəkar 1868-ci ildə Paris yaxınlığındakı Passidə vəfat edir, 1887-ci ildə isə onun məzarı Florensiyaya köçürülür.

“Sevilya bərbəri” 1816-cı ildə yazılmış iki pərdəli *buffa* operasıdır. Operanın librettosu fransız dramaturqu Pyer Bomaşenin eyniadlı komediyasına əsaslanır. “Sevilya bərbəri”nin librettosu ədəbi mənbədən bir çox cəhətdən fərqlənir. Məsələn, Bomaşenin komediyasından fərqli olaraq, operada qraf Almaviva təkəbbürdən və hökmranlıqdan uzaqdır. Aşiq olmuş, Almaviva Bartolonun eqoist düşüncələrinə qalib gəlir. Fiqaro obrazı da dəyişib. Bomaşenin komediyasında Fiqaro ağıllı, iddialı insan kimi çıxış edir, yuxarı təbəqənin nümayəndələrinə qarşı çıxır. Operada isə o, şən, çevik və təşəbbüskar bir insan kimi qarşımızda görünür. Mənfə personajlar – xəsis qoca Bartolo və ikiüzlü Don Basilio – hazır cavab və şən Fiqaro ilə qarşı-qarşıyadır. Bütün opera üçün şən, həyatsevər ton və hadisələrin sürətli inkişafı xasdır.

Ayrı-ayrı obrazların açılmasında, eləcə də dramatik inkişafında mühüm rol oynadığı üçün operada orkestrin rolu çox böyükdür.

Əsərin musiqi dili milli xalq elementləri ilə zəngindir.

Operanın premyerası Romada baş tutur, lakin böyük uğursuzluqla nəticələnir. Həmin həftə növbəti tamaşaları əvvəlkindən fərqli olaraq daha uğurlu alınır. 10 il ərzində opera demək olar ki, bütün Avropa paytaxtlarında, eləcə də Nyu-Yorkda səhnəyə qoyulmuşdur.

İştirak edənlər:

Qraf Almaviva (tenor)

Fiqaro, bərbər (bariton)

Bartolo, Rozinanın qəyyumu (bas)

Rozina, onun qızı (metso-soprano)

Bazilio, onun musiqi müəllimi (bas)

Operanın uvertürası (sonata allegro) əsərin özündən bir neçə il əvvəl yazılmış və Rossinin digər operasında istifadə edilmişdir. Bu dəfə bəstəkar burada müəyyən dəyişikliklər edir. Uvertürə zərif və lirik mövzulu asta girişlə açılır.

Giriş:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 7:40)

Şən, cəld *Allegro*, onun xalq-məişət xarakterli melodiyası operanın ümumi tərzinə və emosional çalarlarına yaxındır.

Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 9:30)

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 10:55)

I pərdə. Birinci şəkil. Sevilya küçələrində qraf Almagiva sevimli Rozinanın pəncərəsi altında lirik serenada (kavatina) oxuyur.

Qraf Almagivanın serenadası:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 17:55)

Rozinanın qəyyumu doktor Bartolo qızının balkona çıxmasına icazə vermir. Bartolonun özü də tərbiyə etdiyi və böyütdüyü qızın var dövlətinə sahib çıxmaq üçün onunla evlənməyə hazırlaşır. Səhnə arxasından bərbər Fiqaronun özündən bəhs etdiyi mahnısı eşidilir. Onun özündən razı olması ifa etdiyi kavatinasında aydın şəkildə hiss olunur. Cəld hərəkətli, tarantella ritmli kavatınada Fiqaronun zirəkliyi, parlaqlığı və canlılığı üzə çıxır.

Fiqaronun kavatinası:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 26:00)

Qraf və Fiqaro razılığa gəlirlər – Fiqaro pul qarşılığında ona Rozina ilə evlənməyə kömək edəcək. Qrafın kansonası səslənir.

Qraf Almavivanın kansonası:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 37:30)

Andante
Граф
Conte

a mezza voce

Ес - ли ты хо - чешь знать, друг пре - лест - ный, мо - ё
Seil mio no - me sa - per voi bra - ma - - te, dal mio

p

cresc.

Гр.
Con.

и - мя те - бе я от - кро - ю; ах, я Лин - дор, друг те - бе не - из -
lab-bro mio no - me a-scol - ta - - te. Io son Lin - do - ro, che fi - do v'a-

Bu zərif ruhlu musiqinin melodiyası Rozinanı ovsunlayır və o, tələsərək eyvana çıxır.

İkinci şəkil. Rozina, Bartolo və Fiqaro doktor Bartolonun evində. Rozinanın ariyası səslənir və burada onun müəmmalı müğənniyə aşiq olduğu aydın olur. Ariya iki bölmədən ibarətdir. Birinci bölmənin ağır, düşüncəli musiqisi sadələvh xəyalpərəst qız obrazını təsvir edir.

Rozinanın ariyası. I bölmə:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 50:30)

Розина
Rosina

p

В по-лу-
У - на

ff *pp* *ff*

6

3

- ной ти - ши - не слад - ко пел твой го - лос мне. Мно - го
vo - se po - so fa qui nel cor mi ri - suo - nò, il mio

p

Bununla belə, skertsovari hərəkətli temple səslənən ikinci hissə onu digər tərəfdən səciyyəndirir. O, o qədər də sadələvh deyil və özünü təhlükələrdən qorumaq qabiliyyətindədir.

II bölmə:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 53:22)

Ros.
Ros.
Я так без - ро - пот.на, так про - сто - душ - на,
Io so - no do - ci - le, son ri - spet - to - - sa,
век - ли - ва о - чень, о - чень по - слуш - на и у.гу.
so - no ob - be - dien - te, dol - ce, a - mo - ro - - sa, mi - lascio

Musiqi müəllimi Don Bazilio peyda olur və qraf Almavivanın Rozinaya qarşı hissləri haqqında Bartoloya xəbər verir. Bazilionun “Böhtan” ariyası səslənir.

Səsin hiyləgər intonasiyaları rahib Bazilionun əsas xüsusiyyətini – yaltaqlığını ortaya qoyur. Ariyanın tempi, yavaş-yavaş başlayır, getdikcə sürətlənir «Və bomba kimi partlayır» sözləri üzərində parlaq kulminasiyaya gətirib çıxarır.

Bazilionun “Böhtan” ariyası:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 1:01:12)

Baz.
Bas.
2)
Кле - ве - та вна - ча - де слад - ко, ве - те
La sa - lun-nia è un ven - ti - cel - lo, un' au -
- роч.ком чуть - чуть пор - ха - ет и, как буд.то: бы у -
- ret - ta as - sai gen - ti - - le che in-sen - si - bi - le, sot -

Fiqaronun kavatinasında olduğu kimi obrazın daxili inkişafını göstərən bu ariyanın strukturu opera ariyalarının qəbul edilmiş sxemlərindən kənara çıxır. Fiqaro Rozinaya ona aşiq olan kasıb bir gəncin hekayəsini danışır, sonra isə Rozina bərbərə məktub verir. Bunu görən Bartolo əsəbiləşərək Rozinanı otağına kilidləyir. Almaviva süvari geyimində evə daxil olur. Həkim etiraz edir. Hay-küy düşür. Qraf Rozinaya işarə edir ki, Lindor onun özüdür. Səs-küy mühafizəçiləri cəlb edir, lakin Almaviva zabitə kimliyini gizli şəkildə bildirərək həbsdən yayınır.

2-ci pərdə. Birinci şəkil. Qraf həkimin evində yenidən peyda olur, indi özünü musiqi müəllimi kimi təqdim edərək, xəstə olduğu iddia edilən Bazilionu əvəz edir. Dərs zamanı Rozina ariya oxuyur. Fiqaro həkimin tərəş olmağında israr edərək tərəş ləvazimatları ilə gəlir. Nə qədər ki, Bartolonun gözləri sabun köpükləri ilə bağlıdır, Almaviva və Rozina qaçmağa hazırlaşır. Birdən Bazilio tam sağlam şəkildə peyda olur.

Həkimin onun hələ də xəstə olduğuna inandırmağa çalışan insanlar “Gecəniz xeyrə qalsın” kvintetini ifa edirlər ki, bu da qrafın gizli şəkildə Bazilioya pul kisəsi verməsi və onu müşayiət etməsi ilə bitir.

“Gecəniz xeyrə qalsın” kvinteti:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 2:18:04)

The musical score is for a quintet. It consists of two systems of staves. The first system includes vocal parts with lyrics in Russian and Italian, and a piano accompaniment. The second system continues the vocal parts and piano accompaniment. The tempo is marked 'Moderato'.

Qəzəbli Doktor bütün ziyarətçiləri uzaqlaşdırır.

İkinci şəkil. Fiqaro və Almaviva balkondan Rozinanın otağına daxil olurlar. Qraf Almaviva qıza əsl adını açıqlayır, qaçmağa hazırlıq gedir, “Sakit, sakit” terseti səslənir.

“Sakit, sakit” terseti:

<https://www.youtube.com/watch?v=ftSvXxqsCRU> (səslənmənin vaxtı – 2:44:00)

The musical score is for a terset. It consists of two systems of staves. The first system includes vocal parts and a piano accompaniment. The second system continues the vocal parts and piano accompaniment. The tempo is marked 'cl.' and 'p'.

Lakin həkim əvvəlcədən otağa aparan pilləkənləri sökür və özü də toya hazırlaşmaqla məşğuldur. Çağırılmamış qonaqları qovmaq üçün mühafizəçilərin yanına gedir. Bazilio və notarius nikahı qeydə alırlar. Hədə-qorxu və rüşvətə əl ataraq notarius Qraf və Rozinanın nişan mərasimini keçirir. Əsgər dəstəsi ilə təlaşlı halda özünü çatdırmış doktor Bartoloya isə çarəsiz halda ancaq yeni evlənənlərin ehtiyacı olmayan, qəyyumluğa götürdüyü qızın cehizi ilə kifayətlənmək qalır.

Mövzuya aid suallar:

1. Rossini yaradıcılığında əsas janr hansıdır?
2. Rossinin yaradıcılığında hansı opera janrları üstünlük təşkil edir?
3. Rossini ilk və sonuncu operasını neçə yaşında yazmışdır?
4. “Sevilya bərbəri”nin librettosu hansı əsər əsasında yazılmışdır?
5. “Sevilya bərbəri” neçə gün ərzində yazılıb?
6. “Sevilya bərbəri”nin premyerası uğur qazanmışdır mı?

11-ci dərs: F.B.Mendelsonun həyat və yaradıcılıq yolu (1809 – 1847).

Fortepiano yaradıcılığı. “Sözsüz mahnı” məcmuəsi.

Feliks Mendelson-Bartoldi alman bəstəkarı, dirijor, pianoçu və orqan ifaçısıdır. Dövrünün digər romantik bəstəkarlarından fərqli olaraq, Mendelson öz yaradıcılığında daha çox klassisizm xüsusiyyətlərini üstün tuturdu. Onun musiqisi forma müntəzəmliyi və tarazlığı, ifadə təmkinliyi, melodik cizgilərin zərifliyi ilə xarakterizə olunur. Bütün bu sadalanan cəhətlər Vyana klassiklərindən mənimsənilmişdir. Mendelsonun əsərləri arasında «İtalyan» və «Şotland» simfoniyları, «Finçal mağarası» simfonik uvertürası, V.Şekspirin «Yay gecəsi yuxu» pyesinə musiqi, violin və orkestr üçün konsert, fortepiano və orkestr üçün konsertlər, fortepiano üçün «Sözsüz mahnılar», oratoriyaların adlarını çəkmək olar.

Feliks Mendelson-Bartoldi 1809-cu ildə Hamburqda bankir ailəsində anadan olmuşdur. 1811-ci ildə ailə Berlinə köçür. Altı yaşlı Feliks fortepianoda ifa etməyə, on yaşında isə musiqi bəstələməyə başlayır. Elə həmin ildə Berlin Vokal Akademiyasına qəbul olunur. Feliks 15 yaşında ilk simfoniyasını yazır və eyni zamanda virtuoz pianoçu, bəstəkar İqnas Moşelesdən dərs almağa başlayır. Berlin Universitetinə daxil olaraq, orada musiqi ilə yanaşı ədəbiyyat, təsviri incəsənət, fəlsəfə və dilləri öyrənir.

1820-ci illərin ortalarında Mendelson artıq bir sıra böyük əsərlərin – sonataların, konsertlərin, simli orkestr üçün simfoniyların və digər əsərlərin müəllifi olur. Valideynlərinin təşkil etdiyi poeziya və musiqi gecələrində görkəmli insanlarla ünsiyyəti, Hötenin poeziyası və Şekspirin dramları ilə tanışlığı, habelə ailə səyahətləri bəstəkarın yaradıcılıq inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Məhz, bu mühitdə onun simli Oktet və “Yay gecəsində yuxu” uvertürası kimi ilk şedevrləri yaranır.

Mendelsonun dirijorluq istedadı da olduqca erkən yaşda formalaşmışdır. 1829-cu ildə onun rəhbərliyi altında Berlin Vokal Akademiyasında, uzun illərdən sonra ilk dəfə olaraq, İ.S.Baxın «Matfeyin iztirabları» əsəri ifa olunmuşdur. Bu hadisə XIX əsrdə “Bax üslubunun dirçəlişi” kimi dəyərləndirilmişdir.

1829 – 1833-cü illərdə Mendelson İngiltərə, Şotlandiya, İtaliya və Fransaya səyahət edir. Aldığı təəssüratlar onun gələcək əsərlərində – «Şotland» və «İtalyan» simfoniylarında,

«Hebridlər³⁰» uvertürasında öz əksini tapmışdır. 1835-ci ildə Mendelson Leypsiqdə məskunlaşır. Burada o, dirijor və musiqi gecələrinin təşkilatçısı kimi böyük nailiyyətlər qazanır. Mendelson Leypsiqdə yerləşən “Gevandhauzun” rəhbəri vəzifəsində çalışarkən Bax, Bethoven, Veber, Berlioz, Şuman kimi bəstəkarların musiqisini təbliğ edirdi. 1843-cü ildə bəstəkar Leypsiq Konservatoriyasını (hal-hazırda həmin Musiqi Akademiyası F.Mendelsonun adını daşıyır) təsis etmiş və rəhbəri olmuşdur. Leypsiq dövrünün ən əhəmiyyətli əsərləri arasında “Rüi Blaz” uvertürası, “Şotland” simfoniyası, Violin konserti (e-moll) və iki fortepiano triosu olmuşdur. Erkən ölüm, o zaman Avropanın ən hörmətli musiqiçilərindən birinin həyatına son qoyur. F.B.Mendelson 38 yaşında insultdan vəfat edir.

«Sözsüz mahnılar». “Sözsüz mahnılar” dünya musiqi tarixinə XIX əsrin lirik sənətinin gözəl nümunələrindən biri kimi daxil olmuşdur. Bu əsərlərdə bəstəkar instrumental pyesləri “vokallaşdırmaq”, ona oxunaqlı ifadə verməyə çalışmışdır. 1834-cü ildə nəşr edilən birinci dəftər gənclik illərində – İtaliya və İsveçrə səfərlərinin təəssüratı altında yazılmışdır. Axırındakı iki dəftər isə son illərin pyesləridir, bəstəkarın ölümündən sonra nəşr edilmişdir.

F.Mendelsonun “Sözsüz mahnılar” fortepiano məcmuəsi hər biri 6 pyesdən ibarət 8 dəftər təşkil edir. Hər mahnının əsasında, emosional məzmunu adətən melodik xəttə verilən bir musiqili obraz durur.

Bəzi miniatürlər proqramlı səciyyə daşıyır. Onların arasında “Cəhrə arxasında mahnı” (cəhrənin səsi təsvir olunur),

Nö 34 – “Cəhrə arxasında mahnı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=yIuvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 1:31:17)

“Ovçu mahnısı”,

Nö 3 – “Ovçu mahnısı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=yIuvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 6:50)

“Xalq mahnısı” kimi pyeslər var.

³⁰ Hebridlər – Atlantik okeanda, Şotlandiyanın qərb sahillərində yerləşən bir neçə adanın adıdır.

№ 23 – “Xalq mahnısı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=y1uvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 1.01.40)

Proqramlı pyeslərə aid “Venesiyalı qondolyerin mahnısı” adlanan üç nömrə (№ 6,12,29) diqqəti cəlb edir. 6 və 12 №-li pyeslər İtaliyada məşhurluğu ilə seçilən ənənəvi, milli barkarola melodiyasını xatırladır.

№ 6:

<https://www.youtube.com/watch?v=y1uvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 14:24)

№ 12:

<https://www.youtube.com/watch?v=y1uvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 31:20)

Pyeslərin bir çoxunda müəyyən bir janra yaxınlıq hiss olunur. Məsələn, “Lay-lay”, “Matəm marşı”.

№ 36 – Lay-lay:

<https://www.youtube.com/watch?v=y1uvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı– 1:35:07)

№ 27 – Matəm marşı:

<https://www.youtube.com/watch?v=y1uvYdW8MSk> (səslənmənin vaxtı – 1:10:25)

“Sözsüz mahnılar”ın əksəriyyəti adsızdır. Pyeslər obraz baxımından iki yerə bölünür: işıqlı, elegik-qəmli, düşüncəli və ya həyəcanlı, coşqun, məqsədyönlü. Eyni zamanda pyeslər arasında temp bölgüsü də aparmaq olar. Birinci qrup üçün ağır və ya orta sürət, ikinci qrup üçün isə cəld tempin müxtəlifliyi (Presto agitato, Agitato e con fuoco və s.) səciyyəvidir.

“Sözsüz mahnı” fortepiano məcmuəsi XIX əsrin pianizm mədəniyyətinə mühüm töhfə vermişdir.

Mövzuya aid suallar:

1. F.B.Mendelson hansı mühitdə böyümüş və bu amil onun yaradıcılığına necə təsir etmişdir?
2. F.B.Mendelson hansı bəstəkarın əsərlərini yenidən gündəmə gətirmişdir?
3. Bəstəkar hansı fortepiano janrının yaradıcısı olmuşdur?
4. 30-40-cı illər ərzində Mendelsonun hansı nailiyyətləri olmuşdur?

12-ci dərs: F.Mendelsonun Violin və orkestr üçün konserti.

Uvertüra «Yay gecəsində yuxu».

Feliks Mendelsonun 1845-ci ildə Violin və orkestr üçün yazdığı konserti dünya violin repertuarında ən populyar əsərlərdən biridir.

Konsert (e moll) üç hissədən ibarətdir. Konsertin ilk iki hissəsinin bir-birindən fərqləndiyinə baxmayaraq, onları ümumi lirik xarakter birləşdirir. Finalın mövzu dairəsi, Mendelsonun fantastik, işıqlı dünyasına xas olan incə zarafat, bayram əhval-ruhiyyəsi ilə səciyyələnir.

Birinci hissə (Allegro molto, e-moll) sonata allegro formasında yazılıb, birbaşa həyəcanlı, hərəkətli əsas mövzu ilə başlayır.

Birinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QO5DZP2tPzE>

Birləşdirici hissə yeni mövzu materialı üzərində qurulub və daha da enerjili, hərəkətli xarakterə malikdir. Köməkçi mövzu (G-dur) sakit, parlaq lirikası ilə Mendelsonun daxili aləminin bir növ təzahürüdür.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QO5DZP2tPzE> (səslənmənin vaxtı – 2:57)

Obrazlar arasında təzadlılığın olmaması dramatik və təsirli işlənmə bölməsinə olan ehtiyacı aradan qaldırır. Onun inkişafı qeyri-adi yerdə – işləmənin sonunda virtuoz xarakterli kadensiyaya çatdırılır (adətən, klassik solo konsertdə kulminasiya nöqtəsi repriza və koda arasında olur). Dinamik repriza kəskin dramatik koda ilə tamamlanır.

İkinci hissə (Andante, C-dur) bir növ lirik intermetso³¹. Bu hissə lirik əhval-ruhiyyəsi ilə birinci hissənin xarakterinə yaxındır. Onun mahnıvari əsas mövzusu geniş nəfəslidir və ifadə tərzini “Sözsüz mahnılar”la səsləşir.

³¹ “İntermetso” – opera nömrələri arasında orkestrə həvalə olunan kiçik musiqili pyes.

İkinci hissə. Əsas mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QO5DZP2tPzE> (səslənmənin vaxtı – 13:28)

Üçüncü hissə (*Allegretto non troppo, E-dur*) finala fasiləsiz keçid alır və ilk iki hissə ilə ziddiyyət təşkil edir. Onun mövzuları obrazlı quruluş baxımından “Yay gecəsində yuxu” uvertürasının obrazları ilə səsleşir. Birinci mövzu öz yüngüllüyü ilə uvertüradan olan elflərin rəqsini xatırladır,

Final. Birinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QO5DZP2tPzE> (səslənmənin vaxtı – 22:25)

ikincisi isə dramatik təzad yaratmayan şən, bayramsayağı xarakterlidir və həmin uvertüranın toy marşı mövzusuna yaxındır.

İkinci mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=QO5DZP2tPzE> (səslənmənin vaxtı – 22:35)

Musiqi dilinin yüngüllüyü, sürətli hərəkəti, çoxsaylı incə çalarları finala füsunkarlıq qatır.

«Yay gecəsində yuxu» uvertürası

V.Şekspirin eyniadlı komediyasının təəssüratlarından ilhamlanan “Yay gecəsində yuxu” uvertürası bəstəkar tərəfindən 17 yaşında (1826) yazılmışdır. 1843-cü ildə isə Kral IV Fridrix Vilhelmin əmri ilə o, uvertüraya daha 10 hissə əlavə edərək onu süitəyə çevirmişdir. Uvertüradan əlavə bura Skertso, İnternetso, Noktürn, Toy marşı, iki xor, melodramlar üçün musiqi daxil edilmişdir.

Uvertürə möcüzəvi, xəyalpərəst səsə malik ağac nəfəsli alətlərin ifasında akkord girişi ilə açılır. Bu, «ovsunlanmış yuxu» obrazıdır

Giriş:

<https://www.youtube.com/watch?v=x0T4SNIPSLk>

Şıltaqcasına bir-birinə qarışıq keçidlərdən “toxunmuş” əsas mövzu (e-moll) gah sürətlə fırlanır, gah da giriş akkordlarının birdən-birə peydə olması ilə qəfil dayanır.

Əsas mövzu. Birinci element:

<https://www.youtube.com/watch?v=x0T4SNIPSLk> (səslənmənin vaxtı – 0:16)

Şən əhval-ruhiyyəli musiqi təbiətin fantastik obrazları – elflərin mənzərəsini təsvir edir. Əsas mövzunun marşvari ikinci elementi (E-dur) də bayram əhval-ruhiyyəsindədir.

İkinci element:

<https://www.youtube.com/watch?v=x0T4SNIPSLk> (səslənmənin vaxtı – 1:00)

Lirik ifadəli köməkçi mövzu H-dur-da səslənir.

Köməkçi mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=x0T4SNIPSLk> (səslənmənin vaxtı – 2:00)

Ekspozisiya cəld xarakterli tamamlayıcı mövzu ilə başa çatır.

Tamamlayıcı mövzu:

<https://www.youtube.com/watch?v=x0T4SNIPSLk> (səslənmənin vaxtı – 3:02)

İşlənmə bölməsi demək olar ki, yalnız əsas mövzu üzərində qurulur, koda isə həm giriş, həm də əsas mövzunun elementlərindən ibarətdir. Burada fantastik və real aləmi təcəssüm etdirən təzadlı mövzular var, lakin onlar uvertürada daxili qarşıdurma yaratmır. Bütün mövzular vahid hərəkət və ümumi emosional durumla birləşərək ayrılmaz musiqi zəncirini yaradır və bir-birinə üzvi şəkildə keçid alırlar. Uvertüranın mükəmməl orkestrləşdirilməsi burada valehedici əsrarəngiz mühitin yaranmasına kömək edir.

Mövzuya aid suallar:

1. F.Mendelson violin və orkestr üçün konserti neçənci ildə yazmışdır?
2. Konsertin hissələri hansı xarakterə malikdir?
3. F.Mendelson “Yay gecəsində yuxu” uvertürasını hansı ədəbi əsər əsasında yazmışdır?
4. Bəstəkar “Yay gecəsində yuxu” uvertürasının əsasında daha hansı əsəri yaratmışdır?

13-cü dərs: Robert Şuman. Həyat və yaradıcılıq yolu (1810 – 1856).

Robert Şuman alman bəstəkarı, müəllim və musiqi tənqidçisi, romantizm dövrünün ən görkəmli bəstəkarlarından biridir.

1840-cı ilə qədər Şuman bütün əsərlərini yalnız fortepiano üçün yazırdı. Sonrakı dövrlərdə isə bəstəkarın çox sayda mahnısı, dörd simfoniya, “Genoveva” operası və digər orkestr, xor və kamera əsərləri işıq üzü görmüşdür. Şuman musiqi haqqında yazılarını özünə aid “Yeni musiqi qəzeti” nəşrində dərc etdirirdi. O, digər bəstəkarlardan fərqli olaraq, romantizmə xas xüsusiyyətləri öz musiqisində daha çox əks etdirmişdir.

Alman bəstəkarı Robert Şumanın yaradıcılığı onun özünəməxsus hiss və duyğu dünyasını tam dolğunluğu ilə əks etdirir. Belə ki, burada bəzən yüngül və ülvi, bəzən də tutqun və zülmkar obrazlarla qarşılaşmaq olar. Bəstəkar öz əsərlərində, onun fikrincə həddən artıq məhdudiyyət yaradan, klassik forma ənənələrindən uzaqlaşmağa çalışırdı.

Şuman musiqi tənqidi sahəsinə böyük töhfə vermişdir. Öz jurnalının səhifələrində klassik musiqiçilərin yaradıcılığını təbliğ edir, eyni zamanda yeni Avropa romantik məktəbini də dəstəkləyir. Şuman mətbuat səhifələrində uydurma personajların – qızğın, cəsarətli və istehsalı Florestan və zərif xəyalpərəst Evzebi adı altında çıxış edirdi. Hər iki obraz bəstəkarın özünün xüsusiyyətlərini simvolizə edir.

Şumanın fikir və düşüncələri XIX əsrin aparıcı musiqiçilərinin fikirləri ilə üst-üstə düşürdü. O, Feliks Mendelson, Hektor Berlioz, Frans List tərəfindən yüksək qiymətləndirilirdi. Rusiyada “Qüdrətli dəstə”nin üzvləri, həmçinin A.Q.Rubinstein, P.İ.Çaykovski Şumanın yaradıcılığını geniş təbliğ edirdilər.

Şuman 1810-cu ildə Svikkau şəhərində anadan olmuşdur. O, ilk musiqi dərslərini yerli orqan ifaçısından alır və 10 yaşında musiqi bəstələməyə başlayır. Gimnaziyada oxuduğu illərdə filologiya elminə ciddi həvəs göstərirdi, bəzən də yazıçı və ya musiqiçi olmaq seçimi arasında qərarlı qalırdı. 18 yaşında universitetin hüquq fakültəsinə daxil olur, lakin musiqi sənəti gənc Şumanı getdikcə daha çox özünə cəlb edir və iki ildən sonra o, nəhayət, pianoçu olmaq qərarına gəlir. Leypsiqdə o, F.Vikdən fortepiano və G.Dorndan bəstəkarlıq dərsləri almağa başlamışdır. Müəllimi Fridrix Vik Şumanın Avropanın ən yaxşı pianoçusu olacağına əmin idi, lakin əlindən aldığı zədə səbəbindən Robert pianoçu karyerasını tərk etməli və həyatını musiqi bəstələməyə həsr etməli olur. Şuman bəstəkarlıqla yanaşı eyni zamanda musiqi tənqidi ilə ciddi məşğul olur. 1834-cü ildə o, “Yeni musiqi qəzeti”ni nəşr etməyə başlayır və bir neçə il qəzetin redaktoru kimi çıxış edir, həmçinin müntəzəm olaraq burada məqalələrini dərc etdirir.

1840-cı ildə Leypsiq Universiteti Şumanı fəlsəfə doktoru adı ilə təltif edir. Elə həmin ildə bəstəkar Klara Viklə ailə həyatı qurur, baxmayaraq ki, qızın atası bu nigaha qarşı olur. Klara Vik görkəmli pianoçu idi, eyni zamanda musiqi də bəstələyirdi. Evliliklərinin ilk ilində Şuman 140-a yaxın mahnı yaratmışdır. Şuman və həyat yoldaşı konsert turlarına birgə gedirdilər. Klara Vik həmin konsertlərdə Şumanın musiqisini mütəmadi olaraq ifa edərdi. Bundan əlavə, Şuman 1843-cü ildə Mendelson tərəfindən təsis edilmiş Leypsiq Konservatoriyasında dərs deyirdi.

1844-cü ildə bəstəkar həyat yoldaşı ilə birlikdə Sankt-Peterburq və Moskvada, 1853-cü ildə isə Hollandiyada səfərdə olur və orada Klara ilə birlikdə «sevinc və şərəflə» qarşılanır. Elə həmin illərdə Şumanın əziyyət çəkdiyi əsəb xəstəliyinin əlamətləri hiss olunmağa başlayır. 1854-cü ilin əvvəlində xəstəliyi ağırlaşdıqdan sonra özünü Reyn çayına ataraq intihara cəhd edir, lakin onu xilas edirlər. O, öz istəyi ilə Bonn yaxınlığındakı psixiatriya klinikasına yerləşdirilir. Xəstəxanada Şuman demək olar ki, musiqi bəstələmirdi. Robert Şuman 1856-cı ildə vəfat edir və Bonn şəhərində dəfn olunur.

Mövzuya aid suallar:

1. Pianoçu olmaq istəyən Şuman hansı səbəbdən bəstəkar olur?
2. Şumanın yaradıcılığı hansı janrlarla tanınır və onlardan hansına bəstəkar daha çox müraciət etmişdir?
3. Şumanın öz dövrünün musiqi tənqidinə töhfəsi nə olmuşdur?
4. Şuman mətbuat səhifələrində hansı təxəllüslə çıxış edirdi?

14-cü dərs: R. Şumanın fortepiano yaradıcılığı. «Karnaval» fortepiano silsiləsi.

Şumanın fortepiano əsərlərinin əksəriyyəti daxili psixoloji süjet xətti ilə bir-birinə bağlı olan lirik-dramatik, təsviri və “portret” janrlı kiçik pyeslər silsilələridir. Bu da təsadüfi deyil, çünki Şumanın fortepiano musiqisi əsasən ədəbi obrazların və süjetlərin təsiri altında yaranıb. Belə ki, “Kəpənək” silsiləsi (op. 2, 1831) Jan Paulun romanı, “Kreysleriana” pyeslər silsiləsi isə Hoffmanın ədəbi qəhrəmanı, xəyalpərəst musiqiçi İohannes Kreyslerin adı ilə bağlıdır.

Ən tipik silsilələrdən biri «Karnaval»dır ki, burada səhnəciklər, rəqslər, maskalar, qadın obrazları (onların arasında Kiarina – Klara Vik), virtuoz musiqiçilər – Paqanini və Şopenin musiqi portretləri bir-birinin ardınca sıralanır. Şumanın fortepiano üçün “Simfonik etüdlər” (“Variasiyalar şəklində etüdlər”), sonatalar, Fantaziya, fortepiano və orkestr üçün konsert kimi əsərlərində romantik obrazlar aləmi, ehtiraslı həsrət, qəhrəmanlıq coşqusu öz əksini tapır. Variasiya və sonata tipli əsərlərlə yanaşı, Şumanın süita və ya pyeslərdən ibarət albom prinsipi əsasında qurulmuş fortepiano silsilələri də vardır. Bunlar “Fantastik pyeslər”, “Uşaq səhnələri”, “Gənclik üçün albom” və s. əsərlərdir.

«Karnaval» fortepiano silsiləsi

«Karnaval» Şumanın ən məşhur əsərlərindən biridir. Proqramlı süita və sərbəst variasiya prinsiplərini birləşdirən bu əsər silsilə formasında yazılıb. Süita səciyyəvi xüsusiyyətini müxtəlif təzadlı pyeslərin növbələşməsində özünü göstərir. Bu:

- karnaval maskaları – İtalyan komediyasının ənənəvi personajları;
- Davidsbündlerlərin musiqi portretləri;
- məişət təsvirləri – «Gəzinti», «Görüş», «Etiraf»;
- karnavalın ümumi mənzərəsini tamamlayan rəqslər – «Nəcib vals», «Alman valsı» və silsiləni haşiyələndirən iki kütləvi səhnə – “Preambula” və final «Davidsbündlerlərin marşı».

«Karnaval» ASCH (AŞ) motivinin müxtəlif formalarında səslənməsinə əsaslanan güclü daxili vəhdətlə səciyyələnir. Bəstəkar hər f notasiyasından istifadə edərək pyeslərdə çex şəhərinin adını şifrələmişdir. Həmin şəhərdə Ernestina fon Friken (“Karnaval”da Estrella kimi təqdim olunan) yaşayırdı. Bu motiv «Paqanini», «Fasilələr» və finaldan başqa, demək olar ki, bütün pyeslərdə var. Silsilənin birinci yarısında (№ 2 – 9) A-Es-C-H variantı (lya – mi-bemol – do – si) üstünlük təşkil edir, 10-cu pyesdən başlayaraq – As-C-H (lya-bemol – do – si) səsləri istifadə olunmuşdur. Bu motiv silsilənin tonal vəhdətini də müəyyənləşdirir. Tonal plan bemollu tonallıqlarla məhdudlaşır, bunların arasında As-dur aparıcı rol oynayır. Kənar pyeslərin (proloq və epiloq) As-dur tonallığında səslənməsi bütün “Karnaval”ın bir növ tonal bağını yaradır.

“Karnaval” təntənəli şəkildə səhnələşdirilmiş kütləvi səhnələrlə (bir qədər istehzalı – $\frac{3}{4}$ ölçüdə marşlar) haşiyələnmişdir. Eyni zamanda, «Davidsbündlerlərin marşı» «Preambula» ilə təkcə tonal baxımından deyil, həm də mövzu baxımından bağ yaradır. Belə ki, burada “Preambula”nın ayrı-ayrı epizodları səslənir. Son hissədə Davidsbündlerlər təntənəli marşın mövzusu ilə, Filistörlər isə köhnə dəbli Qrosfaterlə təqdim olunur.

“Karnaval” silsiləsindən olan pyeslərin ardıcılığı bu şəkildədir: “Preambula”,

“Preambula”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 2:18)

“Pyero”,

“Pyero”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 2:22)

“Arlekin”,

“Arlekin”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VlENY> (səslənmənin vaxtı – 3:34)

“Nəcib vals”,

“Nəcib vals”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VlENY> (səslənmənin vaxtı – 4:11)

“Evzebi”,

“Evzebi”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 5:28)

“Florestan”,

“Florestan”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 6:58)

“Nazlı”,

“Nazlı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 7:47)

“Replika”, (“Sfinkslər”, ifa olunmur), “Kəpənəklər”, “Rəqs edən hərflər”,

“Rəqs edən hərflər”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 10:09)

“Kiarina”,

“Kiarina”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 10:50)

“Şopen”,

“Şopen”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 12:04)

“Estrella”,

“Estrella”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 13:17)

“Pantalone və Kolombina”,

“Pantalone və Kolombina”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 15:08)

“Alman valsı”,

“Alman valsı”:

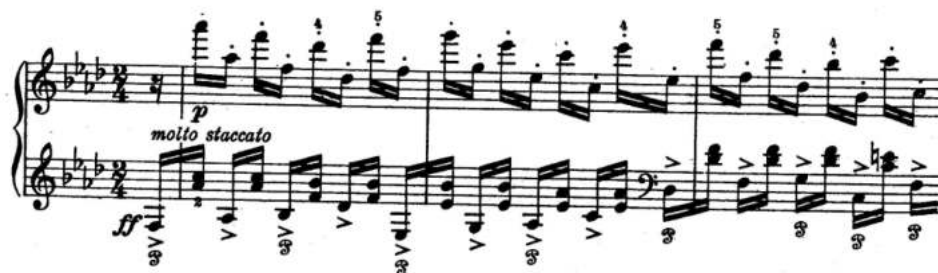
<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 15:58)

“Paqanini”,

“Paqanini”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 16:58)

“Etiraf”,

“Etiraf”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 18:20)

“Gəzinti”,

“Gəzinti”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 19:31)

“Fasilələr”, “Davidsbündlerlərin marşı”.

“Davidsbündlerlərin marşı”:

<https://www.youtube.com/watch?v=DDWac3VIENY> (səslənmənin vaxtı – 21:24)

Mövzuya aid suallar:

1. Şumanın fortepiano musiqisi və ədəbi obrazlar, süjetlər arasındakı yaranan əlaqədən danışın.
2. Şumanın fortepiano silsilələri və pyes albomlarını sadalayın.
3. “Karnaval” fortepiano silsiləsində hansı janr prinsipləri birləşir?
4. “Karnaval” da hansı bəstəkarların musiqi portretləri var?
5. “Karnaval” silsiləsində variasiya prinsipi nəyə əsaslanır?

15-ci dərs: R. Şuman. Vokal yaradıcılığı. «Şairin sevgisi» vokal silsiləsi.

Fortepiano musiqisi ilə yanaşı, Şumanın vokal yaradıcılığı da onun ən yüksək nailiyyətlərinə aiddir. Bu sahə bəstəkarın yaradıcı təbiətinə olduqca yaxın idi, belə ki, Şuman musiqi qabiliyyəti ilə yanaşı, həmçinin poetik istedadla malik idi. O, böyük ədəbi dünyagörüşü, poetik sözə böyük həssaslığı, həmçinin öz yazıçılıq təcrübəsi ilə seçilirdi.

Şuman müasir şairlərin yaradıcılığını dərinlən mənimsəmişdir. Lakin bəstəkarın ən sevimli şairi Heyne idi. Onun şeirlərinə bəstəkar 44 mahnı yazmışdır. Onların arasında “Mahnılar dairəsi” (op. 24), “Şairin məhəbbəti”, vokal lirikasının şah əsəri olmuş “Mirtalar”³² silsiləsindən “Lotos” mahnısı vardır.

Şumanın kamera-vokal əsərlərinin əksəriyyəti 1840-cı ilə («mahnılar ili») aiddir. Bunlar Heynenin sözlərinə “Şairin məhəbbəti”, Şamissonun sözlərinə “Qadının məhəbbəti və həyatı”, Eyxendorfun şeirlərinə isə yazılmış “Mahnılar dairəsi” (op. 39) və s. vokal silsilələrdir. Bu dövrdə ümumilikdə bəstəkar 140 mahnı yazmışdır və gələcək illərdə də onun vokal əsərləri artmaqda davam edirdi.

³² Mirtalar – ağ tüklü çiçəkləri olan həmişəyaşıl ağac bitkiləri növü. Bu bitki sükut, sülh və həzz rəmzidir.

Vokal musiqisində Şuman Şubertin ənənəsini davam etdirirdi. Bununla belə, onun yaradıcılığı Şubertin mahnıları ilə müqayisədə bir sıra yeni xüsusiyyətlərlə seçilir. Poetik sözə müstəsna diqqət, şeirin oxunaqlığını çatdırmaq istəyi, psixoloji yaşantıların incəliyi Şumanın vokal üslubunun ən xarakterik xüsusiyyətlərindən sayılır. Şumanın romanslarında fortepiano rolunu olduqca böyükdür. Bəzi hallarda fortepiano partiyası önə keçərək vokal səsin ifadə edə bilmədiyi hissləri tamaşaçıya tam dolğunluğu ilə çatdırır. Forteplano müqəddimələri və xüsusilə mahnılardakı son hissələr müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Giriş, mahnının emosional ab-havasını təsvir edir, sonluq isə tamamlayır və onlar çox vaxt bütün mahnının psixoloji məğzini ehtiva edir.

«Şairin sevgisi» vokal silsiləsi. «Şairin sevgisi» Şumanın ən məşhur əsərlərindəndir. Bu əsər, bəstəkarın həyatında ən xoşbəxt illərdən biri olan «mahnılar ili»ndə (1840) yazılmışdır. Silsilənin poetik mətni alman romantik şairi Henrix Heynenin «Lirik İnternetso»sundan götürülmüşdür. «Lirik internetso»da Heynenin gözəl, lakin hərdəmxəyal, dövlətli əmisi qızına olan gənclik məhəbbətindən bəhs edilir. Bəstəkar bu şeir toplusundan yalnız 16 şeir seçir.

1 №-li «*İsti may günlərinin şöləsində*» mahnısında (hər mahnının adı poetik mətnin ilk cümləsindən götürülmüşdür.) oyanmış hissin kövrəkliyi, bahar təbiətinin zərif gözəlliyi ilə qovuşması nəfis incəliklə çatdırılmışdır. Mahnı, cavabı tapılmayan bir sualla başa çatır, belə ki dominantseptakkord «göydə asılmış» həll olunmamış vəziyyətdə qalır.

«İsti may günlərinin şöləsində»:

<https://www.youtube.com/watch?v=atkMwZcODKQ> (səslənmənin vaxtı – 1:30)

The image displays a musical score for the song "İsti may günlərinin şöləsində" (In the shade of the warm May days). The score is written for voice and piano. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The first system shows the vocal melody (Vox) and piano accompaniment (F-p). The second system includes Russian and German lyrics under the vocal line. The piano part features a prominent, flowing accompaniment in the right hand and a more rhythmic bass line in the left hand.

3 №-li «*Qızılğüllər və zanbaqlar*» mahnısı, dəfələrlə vurğulanan ritmik fiqurun və melodik xəttin xəfif yüngüllüyünün birləşməsi ilə xarakterizə olunur.

“Qızılgülər və zanbaqlar”:

<https://www.youtube.com/watch?v=5KctBST4-LE>

(səslənmənin əvvəli – 2:37 – səslənmənin sonu 3:05)

Dramatik dönüş nöqtəsi 7 №-li «*Mən qəzəblənmirəm*» mahnısında baş verir. Musiqili nömrə kədərli xarakter daşımağına baxmayaraq major tonallığında yazılıb. Bu, silsilə üçün nadir olan yuxarı registrdə yaranmış güclü kulminasiya inkişafını tamamlayır.

“Mən qəzəblənmirəm”:

<https://www.youtube.com/watch?v=WeKgKqvJwZ4> (səslənmənin vaxtı – 8:50)

9 №-li mahnı – “*Violin nəğməsi ilə ovsunlayır*” – süjetin düynünün açılması nöqtəsidir. Aşıq olduğu qız ərə gedir, ziyafətdə violin və fleytalar çalır. Zəfər və kədər in eyni vaxtda nümayişi səs və müşayiət partiyalarında təzadlıq yaradır. Belə ki, fortepiano müşayiəti toy mərasiminin “təsviri”, vokal müşayiəti isə bu hadisəni “şərh” edir.

“Violin nəğməsi ilə ovsunlayır”:

<https://www.youtube.com/watch?v=Z0Cvx6sxCH4> (səslənmənin vaxtı – 11:36)

13 №-li mahnı “Yuxuda acı-acı ağlayırdım” faciənin kulminasiya nöqtəsi sayılır və burada bir dəfə də olsun aydınlığa rast gəlinmir. Solo fortepiano partiyası ilə açılan üçüncü bənddə dəfn marşının müntəzəm ritmi, bir not üzərində reçitativ ifadə xüsusi güc qazanır: sanki əvvəlki iki yuxudan fərqli olaraq xoşbəxt görünən sonuncu yuxu, oyananda sel kimi axan göz yaşlarına səbəb olur.

“Yuxuda acı-acı ağlayırdım”:

<https://www.youtube.com/watch?v=NIYmugohEeA>

16 №-li mahnı “Siz qəzəbli nəğmələrsiz” – enerjili, sərt marş ritmində səslənən irihəcmli finaldır. Burada qəfil yaranan kulminasiya nöqtəsində birinci mahnıdan götürülmüş asta tempdə melodik dönüş səslənir.

“Siz qəzəbli nəğmələrsiz”:

<https://www.youtube.com/watch?v=XJ7J07fPiHQ>

“Səhər bağda qarşılayıram” adlı 12 №-li mahnıdan götürülmüş böyük fortepiano postlüdiyası, aydın və sülhsevər səslənir.

“Səhər bağda qarşılayıram”:

<https://www.youtube.com/watch?v=ksE0hqIXOUE>

Я Ам

ут - ром в са - ду встре - ча - ю
lench - len - den Som - mer - mor - gen

Şumanın ən gözəl və dərin yaradıcılıq nümunələrindən biri olan «Şairin məhəbbəti» silsiləsi belə başa çatır.

Mövzuya aid suallar:

1. Şuman vokal yaradıcılığında hansı şairlərin sözlərinə müraciət etmişdir?
2. Şuman mahnılarında kimin ənənələrini davam etdirmiş və nə kimi yeniliklər etmişdir?
3. “Şairin məhəbbəti” vokal silsiləsinin poetik mətni kimə aiddir?
4. “Şairin sevgisi” silsiləsi neçə mahnıdan ibarətdir?